

Ціна 75 центів

НОВІ ДНІ

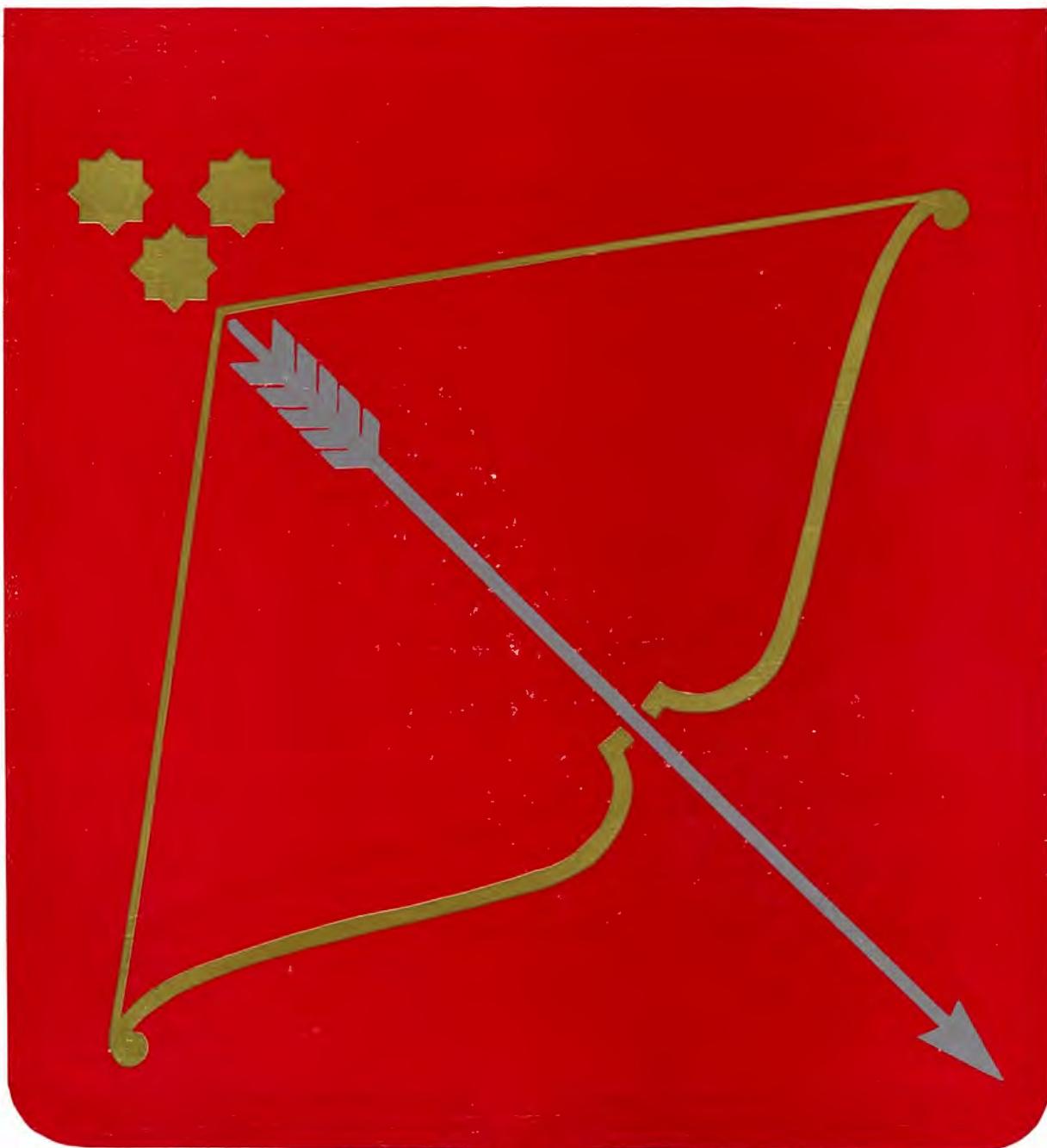
• NOWI DNI •

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

РІК XXV.

ТРАВЕНЬ — 1974 — MAY

Ч. 292

НОВІ ДНІ

NOWI DNI

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ІЛЮСТРОВАНИЙ МІСЯЧНИК

Засновник, видавець і редактор 1950-1969
П. К. Волиняк

Видає видавництво "Нові Дні"

В. В. Павлюк — адміністратор

РЕДАГУЄ КОЛЕГІЯ:

Д. В. Кислиця (головний редактор)
М. Г. Дальний, І. Д. Пишкано, Р. Рахманний,
П. І. Маляр

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ (на рік):

Канада і США — 6.50 доларів
Австралія — 4.50 австралійських доларів
Франція — 25 франків
Англія — 1.75 фунта
Всі інші країни Європи, Венесуеля — 5.00 дол.
Решта країн Південної Америки — 4.00 дол.

НАЦІ ЗАКОРДОННІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

В Англії:
A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England.

В Австралії:
S. Krywolap, Box 1586 M, G.P.O. Adelaide,
S. 5001, Australia.

На Чікаго і околиці:
Mr. D. Sawertailo,
1745 Junior Terr., Des Plaines, Ill. 60016, USA

На Філадельфію і околиці:
Mr. S. Jewsevskyj,
4915 N. Marvine St., Philadelphia, Pa. 19141, USA

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

N O W I D N I
28 Northcliffe Blvd.
TORONTO, ONT., CANADA
M6H 3H1

Second Class Mail Registration Number 1668

На першій сторінці обкладинки — історичний герб м. Полтави років 1648-1709; відтворив його (герб) — за архівними матеріалами та описами — Петро Магденко. (Див. коротку нотатку на 4 стор.).

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

П. Маляр — Полтава — Полтавщина	1
ІІ. Феденко — Симон Петлюра і трагедія України	5
Л. Вітрук — Маруся Чурай	11
С. Житній — Полтавські підземні ходи	12
В. Винниченко — Між двох сил	14
К. Туркало — Ще кілька слів про Спілку визволення України	18
П. Феденко — Нестор Славістики	20
І. Гагарин — Урожай 1973 р. в ССР і на Україні	24
О. Несіна — Летимо до Сатурна, фотографуємо Меркурій	28
В. Чапленко — От так "Пояснили"	29
Читачі пишуть тощо	

НА РОЗБУДОВУ ЖУРНАЛУ ЖЕРТВУВАЛИ:

З. Мацік, Бруклин, США на перевіз труни св. п. Кричевського	7.00
М. Дзюбенківна, Англія	3 ф. 25 ш.
С. Синявський, Англія	2 ф. 25 ш.
В. Русин, Англія	25 ш.
ІІ. Сарнавський, Лонгвіл, Канада	\$13.50
А. М. Сачко, Бельгія	5.00
О. Полєць, Міннеаполіс, США	4.00
Д. Корнійчук, Садбері, Канада	4.00
В. Дубровський, Торонто, Канада	3.50
А. Дяків, Оттава, Канада	3.50
Г. Українець, Гамільтон, Канада	3.50
В. Кавець, Едмонтон, Канада	3.50
Н. Іваненко, Оренджвілл, Канада	3.50
М. Гнатів, Вінніпег, Канада	3.50
П. Костенко, Скандинавія, США	3.50
С. Сокольський, Міннеаполіс, США	3.50
М. Ковалевський, Ютика, США	3.50
Г. Орел, Бруклин, США	3.50
Я. Н., США	3.50
В. Косогор, Чікаго, США	3.50
Л. Ліщина, Торонто, Канада	3.00
Я. Кльований, Клівленд, США	3.00
В. Нечай, Монреаль, Канада	2.00
В. Марич, Едмонтон, Канада	1.50
Л. Кемпе, Торонто, Канада	1.50
Танцювальна група ОДУМ-у "ВЕСНЯНКА", "ВЕСНЯНКА", Торонто	50.00

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

О. Лисик, Канада	2
Г. Потішко, США	1
К. Дорковська, Канада	1
М. Музика, Бельгія	1
А. Юріняк, США	1

Всім щиро дякуємо за підтримку.

Редакція і Адміністрація
"Нових Днів"

Редакція не відповідає за зміст платних оголошень.

Статті з поданими іменами авторів не конче відбувають позицію редакції.

ПОЛТАВА – ПОЛТАВЩИНА

Коли писати про Полтаву, на її 800-річчя, то треба заторкнути всю Полтавщину. Жодний край землі української не пов'язаний так істотно зі своїм осереддям, як Полтавщина з Полтавою.

Історія Полтави поширюється на її периферію такою ж мірою, як багатовікове минуле Полтавщини зосереджується в її столиці Полтаві.

Всього на поспіх та стисло про Полтавщину й Полтаву не скажеш. Можна писати багато гарного, такого, що захоплює, бож і є чим гордитись! Але є чим також і журутись. Аж страшно, скажімо, згадувати, як у Великих Сорочинцях на кручі над Пслом, біля Спаської церкви, поблизу знаменитої ярмаркової площа, й досі як живий стоїть Соловій Черевик, ображений Хівею-дружиною, й блузніструє на Господа: "...навіщо ж Ти ще й жінку створив?!" Воїстину зачарований Гоголем край! Так Полтавщину й полюбляють і по сьогодні трактувати у сферах предержащих владу — за етнографічну провінцію імперії.

Аякже! Тиха заводь емерітів державної бюрократії всієї російської імперії, благодатний край Катерининських фаворитів... Але ж це також край козака-невміраки Мамая, кобзарів-бандуристів. І таких реальних явищ, як 1709 рік, коли шведський король Карло XII програв бій російському імператорові Петрові I. Для так званої Північної війни це був тільки значущий епізод, а для України це була поразка в єдиноборстві з Росією на довгі сторіччя — аж досьогодні...

Полтавщина, з етикою й психологією її народу, — це батьківщина геройчного народного епосу, козацьких дум. Це батьківщина Григорія Сковороди, поета-мислителя і філософа.

Полтавщина виплекала культуру української мови, що стала основою її літературних норм, тут стався початок новітньої української літератури. Заодно можна сказати, що звідси вийшли й зачинателі реалістичного напрямку в літературі російській (Наріжний), творці цього напрямку (Гоголь).

В історії українського народу, його культурних, державних та національних формувань Полтавщина, мабуть, чи не найбільше самобутній край. Полтавщина не знала варягів, витримувала довговічну оборону проти половців, а потім монголів-татар. Не зазнала польонізації і чи не найменше піддатна русифікації — в минулому й тепер.

Віддалена від Січі, від Правобережжя, Полтавська земля була надійним запіллям Хмельниччини, як перед тим — запіллям козацько-селянських повстань проти Польщі, як потім — запіллям Гайдамаччини, цієї другої Хмельниччини, так жорстоко зрадженої Росією.

З усіма прикметами державно-історичного запілля Полтавщина заслуговує на ім'я українського Ельдорадо — з її чи не найбагатшим на всю Україну родючим ґрунтом, сприятливим кліматом, роботячими руками населення, його культурою в господарстві й побуті, витонченим смаком та багатим обдарованням у ремеслі й народному мистецтві. Не безпідставно полтавці проklärювали казкові прикмети свого краю у веселій пісні полтавського сотника ("Якби я був полтавський сотник...").

У період кожної окупації запілля має свою трагедію, на долю Полтавщини вона випала за великою, зокрема не обчислені ще жертви 30-40 років нашого сторіччя волають за себе і досі — тисячі зісланих у роки колективізації, мільйони замордованих голodom у роки 1932-1933.

Сьогодні Полтавщина — найочевидніша провінція-колонія сучасної російської імперії: з перевагою сільського населення, сільськогосподарської продукції на вивіз до Росії, з перевагою видобувної промисловості в індустрії. Радянські віддання, зокрема історія Полтавської області, в серії історії міст і сіл УРСР, дають багатий матеріал для дослідження колоніального становища України взагалі.

У пов'язанні з історією Полтавщини історія Полтави має багато минуле, що сягає у ті віки, коли над Україною райські птахи літали (не оскубані "жарптиці"), у віки позалегендарні — ще мітичні. Історично Полтавщина — це, безперечно, не тільки теперішня Полтавська область чи колишня Полтавська губернія. Загально Полтавщина ототийнюється з Лівобережжям у минулому, в добу його козацької колонізації: межиріччя Дніпра та його лівих приток, на схід від Десни — до Удаю, Хоролу, Псла, Ворскла. На цьому терені колись укладалися частинно території Чернігово-Сіверського та Переяславського князівств.

В такому аспекті 800-річчя Полтави, що припадає на цей рік — 1974, від першої згадки у Київському літописі (за Іпатіївським списком) під роком 1174 про поселення з назвою Лтава на Ворсклі-ріці — є умовною датою, дуже відносною. Безперечно, згадане літописцем поселення Лтава існувало значно давніше за 1174 рік. Заселення Полтавщини відноситься справді ще до "мітичних віків", віків, від яких почалося формування українського етносу. Це віки кам'яної доби з її періодами — раннім, середнім, новим і новішим або епічним, а потім віки бронзи й заліза.

Терен Полтавщини відносно багато покритий археологічними вікриттями залюднених місць та поселень. На землях повітів Лубенського, Гадяць-

кого, Пирятинського знайдено матеріальні пам'ятки з людського життя десь за 15 тисяч років до Христа. У віки неоліту, нової кам'яної доби, Полтавщина стає густо заселеним краєм (IV-III тисячоріччя до Христа), тут виявлено рештки понад 30 поселень того часу. Найбільше відомі з них в урочищі Біла Гора поблизу Полтави. Від епохи бронзи (III-I тисячоріччя до Христа) на Полтавщині виявлено понад 60 поселень, біля 50 поселень — скітського та сарматського часу, що датуються VII-VI та V-III сторіччями до Христа. На цей час на території Полтавщини проживало осіле населення з високою хліборобською культурою. В розкопинах Більського городища, що відноситься до тих часів, виявлено хліборобські знаряддя, рештки збіжжя, а між ними й пасма пшениці, досить високої на той час культури. Люди тих поселень були найдавнішими попередниками, предками слов'ян, а це значить — предками й українців, полтавчан.

Ті прадавні аборигени Полтавщини виходять безпосередньо від родів-племен знатої тільки на терені України (за малими винятками) Трипільської культури, що завершується розквітом в останньому тисячолітті до Христа розвиненого орного землеробства, де головним знаряддям стає плуг, запряжений биками. Знаменитий стовиковий дерев'яний плуг доби заліза доповнюється металевим наральником (леміш), поступово удосконалюваний у деталях, дожив аж до наших часів: ще батьки та батьки наших батьків хліборобили тим плугом, він був витиснутий досконалім залізним плугом не так і давно, у добу но вітньої машинобудівної індустрії.

Ярослав Пастернак у його дослідженні української історії з найдавніших часів і до Київської України-Русі, в "Археології України", ґрунтально укладеної лише на доведених фактах, робить цікавий екскурс відносно хліборобства тих часів на терені України. Він зазначає, що з застосуванням плуга та тваринної тяглою сили хліборобство тут стає інтенсивним, поліпшуються племінні культури збіжжя, в якому значне місце посідає пшениця, зростає господарська продукція, нагромаджуються запаси зерна на вивіз. Грецькі колонії на Чорномор'ї вивозять великі запаси пшениці, продукованої тогодженими хліборобами на українській землі. Зібрана пшениця, як також інше збіжжя, зосереджувалось у Боспорі, звідки вивозили його водою до Греції у великій кількості. За правління царя Левіона (387-347 років до Христа) одна тільки грецька колонія Теодосія вивезла до Атен, столиці Греції, понад 300 тисяч бушлів пшениці. Збіжжя, що йшло на вивіз до Греції, а через неї й до інших країн Середземномор'я, збиралося в основному у вигляді податків з хліборобів.

Хлібороби на терені України скітсько-сарматських часів безперечно не були скитами чи сарматами, тим більше, що їхній сучасник, грецький історик Геродот, називає їх скитами-орачами. Можна з певністю робити висновки, що Геродот називає цих орачів-хліборобів скитами лише тому,

що вони підлягали властивим скитам, справжнім, яких цей історик називає "царськими скитами": орачі платили податок (переважно збіжжям) своїм окупантам-скитам, тому Геродот і відніс їх також до скитів, які (скити), між іншим, ніколи не хліборобили, не були осілими, а вели кочовий спосіб життя. Геродот спирається тут на залежність адміністративно-теренову, а не етнічну.

Радянські вчені просто блюзіністують, замовчуючи факт етнічної характеристики землеробів на українській землі скітсько-сарматських часів. Така вже політика панівної шовіністичної російського пріоритету, там залишаються білі плями.

Підлеглі скитам тогоджні аборигени української території не були якими-сь поселенцями-колоністами скітського царства, загосподарений ними простір був їхньою батьківщиною: вони чинили спротив скитам як окупантам. Скітське проникнення на землі України, з азійського сходу, виявилось довготривалим. Скити утривали тут на довгі часи добу війни. Тогоджні населення України стає воїнами, оборонцями своєї вітчизняної землі. У боротьбі зродилося й закорінилося усвідомлення Батьківщини, яку місцеві хліборобські племена захищають, борються за її непідлегливість.

Якщо скотарський український степ відносно скоро піддався скитам, то український хліборобський лісостеп, тож і Полтавщина, протистояв скитам-завойовникам великою силою. Скити його не подолали. Могло статися, що відносини цього краю з царськими скитами вилилися у форму відкупу — сплати данини, податку завойовників — збіжжям, яке скити збували грецьким колоніям.

Це вже була залізна доба на Україні. У Китаї в ті часи, 500-ті роки до Христа, почав діяти визначний філософ Конфуцій, в Індії — мислитель Сіддгарта Готама — Будда. В Ірані у VII сторіччі до Христа діяв пророк Зороастра. Рівного їм тогоджній європейський світ мав хібащо грецького мислителя-математика Пітагора. Людство стає на порозі Християнства.

На цей час і припадає зформування і закорінення у свідомості населення українського степу й лісостепу поняття рідного краю, батьківщини, посідачем і господарем якої воно було і пов'язаним з якою (батьківщиною) стає плекання також і духовної, поруч з матеріальною, культури: звичаїв, обрядів, вірувань. З закоріненням поняття батьківщини на терені України починається інша історична доба — доба будування укріплень, що поклала край скітському пануванню.

Від скитів на Україні нічого не лишилося, крім матеріальних решток їхніх поселень: скити тут натуралізувалися, змішавшись з хліборобським населенням, або відійшли геть.

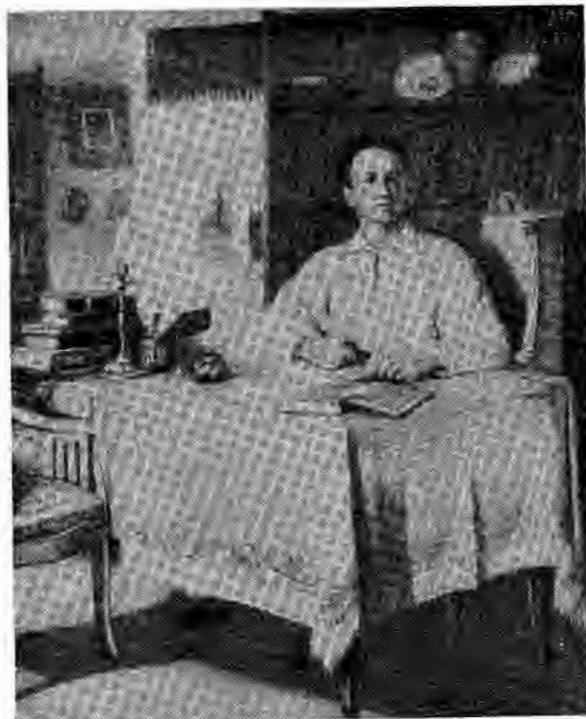
Будування укріплень та городищ починається у південній смузі, між Дністром та Дніпром. Напочатку це були невеликі укріплення, будовані окремими родами. Боротьба з окупантами консолі-

дує населення, воно гуртується у великі формиці, городища будуються для цілих племен, для захисту, скову в укріпленні, всього населення й свійських тварин. Найбільше відоме городище великого типу Чорноліське, біля села Чорноліси на теперішній Кіровоградщині (колишній Єлисаветград). Городища цього типу стають відомі на Україні з найдавніших часів залізного віку. Тип будови тогочасних валів у вигляді пов'язаних між собою комор, наповнюваних камнем або глиною, обведені назовні ровом, переноситься потім на будування городищ княжої України.

З тих самих причин і в ті ж часи починається будування городищ на лівобережних землях України. Виникають городища аж по Дніпро. Винесена на Дніпро межа хліборобських племен України, лінія оборони проти наїзника з азійських просторів утривається на довгі століття, впродовж яких на Подніпров'ї шириться й міцніє край того самого типу хліборобів — слов'янських полян. Процесу формування українського етносу тут, як і на терені Полтавщини, не перепиняється найтяжчі навали чужинців, зокрема татар. Етнічне формування на терені України завершується добою антів. Добу антів, які були прямими продовжувачами автохтонного населення української землі і які інтегрують, зводять до культурно-психологічної та господарської єдності, також і мовної, це населення, відкрив і дослідив великий народний історик-учений Михайло Грушевський. Своїм учненням-дослідженням він виклав найнатуральнішу, найвірогіднішу концепцію історичного розвитку слов'янських народів. Історична схема Грушевського спростовує щовіністичну російську схему російського пріоритету в історії східної Європи, за що й викляла Грушевського російська історична наука т. зв. радянського періоду.

На Україні радянські Соловії блюзіністують у наукі більше, ніж сорочинський Соловій у філософії: їм не дозволено згадувати імени Грушевського без лайки, принаймні, без таврування його "буржуазним націоналістом", дарма, що Грушевський не був ідеологом буржуазії, бож заперечував роль останньої в історії України. Ім просто наказано пильнувати, як правовірності, щоб в історичних дослідженнях України "нікакої розні не било" (наказ ще імператора Петра I) з дослідженнями російськими, що рівнозначне пильнуванню правовірності буржуазно-націоналістичної ідеології російського імперіалізму, маскованого бутафорним інтернаціоналізмом. Історичні дослідження давнього минулого України роздрібнюються на окремі льокальні типи культур без зв'язку їх на своєму терені та з попередніми чи пізнішими типами: інтеграція типів культури дозволена лише в російській археології та історії і обов'язково з настановою поширення їх на терени України, навіть і тоді, коли ця інтеграція окремих явищ ширилася на Росію з України (Рибаков у дослідженнях городищ).

Є всі підстави зробити висновок, що засвідчене Київським літописом під 1174 роком посе-

ІВАН ПЕТРОВИЧ КОТЛЯРЕВСЬКИЙ

Великий полтавець, батько української нової літератури — автор "Енеїди", "Наталки-Полтавки", "Москаля-чарівника" та інших класичних творів, про якого й Т. Г. Шевченко сказав:

Будеш, батьку, панувати
Поки живуть люди;
Поки сонце з неба сяє,
Тебе не забудуть.

Лтава виникло в добу антів (фонетичною структурою слово-назва поселення наявно координується з тією добою). Принаймні виникнення Лтави можна віднести на пізній період антів в історії України, на VII сторіччя, коли ця доба переходить у формування княжої Київської держави України.

Лтава була слов'янським поселенням, на терені міста Полтави виявлено в розкопинах сліди жителів, що належали слов'янському племені сіверян (сіверянами можна й понині вважати полтавчан) та пам'ятки культури VIII сторіччя, яке вважається вже добою Київської держави.

У літописі згадано Лтаву з того приводу, що сіверський князь Ігор Святославич 1174 року переміг половецьких ханів Коб'яка та Кончака та, переслідуючи їх, досяг Лтави на ріці Ворскло. Через десять років після того станеться пригода, що послужить приводом до виникнення знаменитого Слова про Ігорів похід — князь Ігор Святославич зазнає поразки в сутичці з половцями на ріці Дніпро і потрапить до їх полону.

Під новим, половецьким натиском азійських кочових племен межа поселень українських землеробів пересувається з Дніпра на Ворсклю. Далі

ЕКСПРОМТИ-МІНІЯТЮРИ

Дівчині

Скажіть, ну, як це розгадати,
Що, замість радості й тепла,
Ця панна з личком янголяти
У серці має стільки зла!?

Закоханий

Кому сказати, хто послуха?
Аж світ ввесь обертом іде...
Як він закоханий по вуха,
Вона ж і вухом не веде!

По-модерному

Весілля вчора відбула.
Така цнотлива і тендітна...
А нині чутка поповзла:
"На сьомі місяці вагітна!"

**

Не забудь же квітку полум'яну
З поцілунком разом принести,
Бо та квітка швидко геть зав'яне, —
Поцілунок вік буде цвісти!

Австралія

на схід запанують половці. На Дніпрі утверджаться русичі. Межиріччя Дніпра — Ворська на довгий час лишиться "вільною землею", що в дружинних колядках згадується як "мир-земля"; колядки оспівують на тій землі й місто Мир-город. Лтава була винесеним найдалі на схід поселенням-городищем, не підкореним половцями, але й зверхність сіверського князя не могла бути постійною над ним. Це був терен "мирової", або "мир-землі", на яку ходили князі династії Рюрика на полюддя, збирати данину, мало цікавлячись захистом її від половців, бо, мабуть, були неспроможні захищати її. Дійсну дату появи Лтави — Полтави слід би було пересунути на кілька століть у давнину за 1174 рік. Полтава заслуговує тепер принаймні на відзначення тисячоліття!

Висловлені в цій статті міркування попри полемічні віdstупи, мають характер робочої гіпотези, передњятої від М. Ю. Брайчевського; гіпотеза дає ключ до вивчення Полтавщини. Застосовуючи її, Брайчевський успішно впорався з завданням наукового дослідження давнинного Києва та Київщини. Тепер наукові дослідження українського минулого на Україні неможливі: за свої успіхи в науці Брайчевський дорого заплатив, його усунули з української науки, а потім репресували, позбавили волі, ув'язнивши — його історичні дослідження були згідні з вимогами сучасної науки, але вони перечили настановам російської шовіністичної історіографії.

ПОКЛІН ЖІНКАМ-ГЕРОЇНЯМ

Новозаснований 77-ий відділ СУА ім. Алли Горської в Чікаго відбув 17-го лютого ц.р. збори під гаслом "Поклін жінкам-героїням".

У своєму вступному слові пані Л. Мазяр згадала цілий ряд імен жінок-героїнь, які загинули від руки ворогів України.

Новооброна голова 77-го відділу пані Зіна Квітка виголосила реферат, у якому сказала про заслуги видатних українських жінок-патріоток, а зупинилася на біографії покійної основоположниці й 1-ої голови новствореного 77-го відділу СУА Галини Іванівни В'юн, яка своєю віданою працею для добра українців, працюючи в Українському Червоному Хресті під час німецької окупації, часто наражала себе на смертельну небезпеку, а перебуваючи на еміграції, до кінця свого життя, не жаліючи ні сил, ні здоров'я, продовжувала громадську діяльність.

Після цієї доповіді чоловік члена 77-го відділу Мар'ян Камів продекламував вірш Ганни Черінь, присвячений 1-їй річниці 77-го відділу СУА. А потім донечка подружжя Камових Лариса виконала "Молитву матері" (муз. Аренштайн) на фортепіані.

Далі капеля бандуристів ОДУМ-у під керуванням Анатоля Ілуппо виконала три пісні: "Марш поляглих" (муз. Гр. Китастого), "Чуєш, брате мій" та "Встає хмара"...

Після цього був знову реферат Ганни Черінь на тему: "Алла Горська".

Після доповіді орг. референт пані Л. Мазяр запросила присутніх оглянути зразки художньої творчості Алли Горської, про які подбала пані Ганна Черінь.

Уесь прибуток із цих зборів-концерту признаено на Допомоговий фонд імені Галини В'юн.

Наталя БРАЖНИК

ГЕРБ СЛАВНОГО МІСТА ПОЛТАВИ

1648—1709

Полтавський міський герб, затверджений великим Гетьманом Богданом Хмельницьким.

Червоний (темно малиновий) щит герба означає, що Полтава була важливим містом-фортецею. Золотий лук з натягнutoю тятивою і срібна стріла навскоси означає, що місто-фортеця було на височині і ворожого нападу треба чекати з долини річки Ворсько (напади татар).

Три золоті восьмикутні зірки на лівому розі над луком — три царі.

Архівні матеріали, довідки та описи подали:

1. Й. Л. Нездіймінога (далекий родич І. П. Котляревського), Англія.
2. Д-р Р. Климкевич (відомий український графік і геральдист), Америка.
3. п. І. Пиштало, Канада (член редакційної колегії журналу "Нові дні").

Петро МАГДЕНКО

СИМОН ПЕТЛЮРА І ТРАГЕДІЯ УКРАЇНИ

"За час нашої двохлітньої боротьби ми створили українську націю". Ці слова Симон Петлюра, Голова Директорії і Головний Отаман Армії Української Народної Республіки, вимовив з притиском, звертаючись до політичних і військових представників на раді в Старокостянтинові 26 листопада 1919 року. Промови Симона Петлюри і Голови Уряду УНРеспубліки Ісака Мазепи я в час наради записав і вони були надруковані в Збірнику пам'яти С. Петлюри, що вийшов у Празі Чеській 1930 року.

Деякі патріоти скажуть, мовляв, українська нація існує від найдавніших часів, згадають керамічні вироби й малюнки, що їх знайшли археологи в Трипіллі... Але треба пам'ятати різницю між етнічним елементом і модерною нацією. Етнічна (племінна) група — це тільки "мрія, сон", як писав Павло Тичина. Вона не має волі, прямування встановити владу на своїй території, спільно з іншими родаками, спорідненими громадами, щоб бути державою. Навіть у народі російському, що жив у своїй царській державі, в сільських масах переважала до революції 1917 р. і пізніше "етнічна психологія". Про це згадує і покійний російський історик М. Карпович (Гарвард. університет). На початку першої світової війни 1914 року він розмовляв з російськими селянами, і вони питалися, чи їхнє село має воювати з Німеччиною, бо вони з німцями не сварилися...

Раджу кожному, що цікавиться національним питанням, прочитати книгу моого доброго знайомого, покійного професора Ганса Кона (Kohn): "Idea of Nationalism" (ця праця не відноситься до українського "інтегрального націоналізму", що виступає під фірмою ОУН).

Сутінь модерної нації (вона зродилася в 18 віці, особливо під впливом Великої французької революції 1789 р.) полягає в тому, що всі групи суспільства почують певний зв'язок між собою, пам'ятають минуле (свою історію) і за своє незалежне життя, боронячись від чужого нападника, готові боротися і за свій край умирati. За часів феодальних, коли була панщина, селяни, міщани, шляхта жили нарізно, нижчі верстви суспільства не належали до "нації". Тому, напр., у давній Польщі говорилося — "шляхта — це нація". Селяни й міщани не сміли втручатися до політики, їх повинність була — платити податки та служити панам і їх шляхетському урядові. Тож не диво, що в Малопольщі, біля Krakova, польські селяни учинили 1846 р. кривавий по-гром своїй шляхті, яка готувала повстання проти Австрії: польські "хлопи" були прихильні до чужого австрійського цісаря в Відні.

Французький філософ Ернест Ренан дав ось яке визначення нації:

СИМОН ВАСИЛЬОВИЧ ПЕТЛЮРА

Найбільший і найславніший полтавець у нашій новітній історії, журналіст, публіцист, редактор, літературний критик, громадський і політичний діяч, державний муж — міністер, Голова Директорії УНР, Головний Отаман Військ УНР, великий мученик, символ (прапор) української національно-державної ідеї наших часів.

"Це спомин про великі діла, спільно зроблені" (Souvenir des grandes choses faites ensemble).

Це, очевидно, мав на думці С. Петлюра, коли говорив про "створення нації" на раді в Старокостянтинові. І в який момент?! Наша армія втратила залізниці і знаходилася на малому кlapтику української території, загрожена з заходу поляками ("Із Полісся Польща лізе", — писав Шевченко), зі сходу — російськими "білими", а з півночі — московськими "червоними" навалами.

Отже, треба розглянути хід подій хронологічно. Маю право нарікати на авторів численних статей про роль Петлюри в українській боротьбі за волю: статті часто пишуть "для годіться", без знання фактів або й без бажання їх знати. Пишучи про Петлюру, автори, як правило, не згадують у біографії Петлюри про його політичну і журналістичну діяльність до революції 1917 року. А без того періоду в житті Петлюри не-

можливо зрозуміти, чому він після повалення царського уряду визначився в перших рядах борців за волю України.

Відомо з історії, що зміни в суспільному житті народів не йдуть самопливом: поштовх рухові дає свідома, ініціативна, активна меншість. Вона живим словом і на письмі дає вияв, формулу бажанням і надіям народних мас та готує їх до дій, до боротьби за права й волю. До цієї групи будителів народу пристав С. Петлюра ще в 1900 р., коли створено Революційну Українську Партию (РУП), першу активну політичну організацію, що поставила собі завдання — боротися за незалежність України та за соціальну справедливість. Про пляни РУП говорить сама назва її першої брошури — "Самостійна Україна", р. 1900.

Соціальна визвольна робота РУП почалася на самперед на селі, в масах, знедолених безземеллям і малоземеллям. Наші маси жили в зліднях, терпіли визиски на цукроварнях та на панських ланах, зазнавали утисків з боку царської адміністрації. Молоді діячі РУП закликали селян, що працювали в панських економіях, до організації страйків, щоб здобути вищу оплату за роботу, і цим способом здобули прихильність в народі. Брошурі РУП — "Страйк і бойкот" читали люди по всій Україні.

Одночасно РУП у пропаганді своїй доводила, що лих для українського народу від чужого російського режиму, який знищив давні вольності України і загальмував освіту української людності.

Брошури, що їх видала "Українська Соціал-демократія" (група під проводом Лесі Українки) та видання РУП, вяснювали читачам з'язок між соціальним поневоленням українського народу і національним гнобленням під владою російських царів. Л. Українка видала книжечку "Царі, пани й люди", а РУП описала болячки українського національного організму в таких брошурах, як "Чи є тепер панщина", "Козаччина" та в інших.

Революційна Українська Партія (від року 1905 прийняла назву "Українська Соціал-Демократична Робітнича Партія") мала соціалістичну програму і в своїй організації й діяльності була незалежна від партій російських та польських. Тому Ленін називав УСДРП "буржуазно-націоналістичною"...

1904 р. в рядах РУП з'явилася невелика група, що назвала себе "пролетарськими елементами", під проводом Маріяна Меленевського та Олександра Скорописа-Йолтуховського. Вони хотіли прилучити РУП до партії російських соціал-демократів і створили "Українську спілку при Російській соціал-демократичній партії". Проти цього виступила більшість членів РУП. Тому що члени "Української спілки" захопили в свої руки бібліотеку, видання і архів РУП у Львові, то С. Петлюра з іншими однодумцями вивіз майно РУП із приміщення, де воно знаходилося, передавши його Центральному Комітетові РУП. Так звані "пролетарські елементи" могли видати після цього тільки проклямацію-протест під кумедним

заголовком: "Пролетарі всіх країн, рятуйтеся" ... Ця пригода свідчить про активність С. Петлюри, притаманну його характерові: він виступав в обороні права й справедливості.

Ще будучи учнем Полтавської Духовної Семінарії, Петлюра організував протест вихованців цієї школи проти ректора семінарії, реакціонера і ворога української мови й культури. За це його виключено з семінарії. Виключення зі школи не погасило бойового духу Петлюри. Коли вибухла революція проти царського режиму в 1905 р., то Петлюра не тільки був агітатором Української соціал-демократичної партії, але й ставив за головне завдання партії виступити збройно за волю України. Він написав брошуру, що вийшла в видавництві Української соціал-демократичної партії 1906 року: "Добра порада в лиху годину". У цій книжечці автор писав:

"Коли вже боротись, так боротись треба як слід. Царське правительство бореться з нами силою; проти його сили ми мусимо поставити свою; коли воно вживає проти нас зброї різної: кулепети, ружжа, то й ми мусимо боротись такою ж самою зброєю... Будемо гуртуватися, організуватися, будемо піклуватися, щоб войовничими організаціями як сіткою вкрилися всі села, повіти й губерні і вся наша Україна, вся Росія. Будемо притягати до себе якнайбільше люду, бо тільки вселюдним озброєним повстанням проти наших катів, тільки із зброєю в руках ми здобудемо собі волю, здобудемо землю і скличемо Установчу Раду".

Читав я в статті одного владики Української Православної Церкви, на чужині, що, мовляв, Петлюра "тільки формально" належав до соціал-демократичної партії. Дивна річ: організатор, пропагандист, агітатор, автор соціал-демократичних книжок, редактор преси УСДРП, активний учасник партійних з'їздів, член урядів УНРеспубліки з доручення Української соціал-демократичної партії — Симон Петлюра, за твердженням православного владики, був тільки "формальним" членом УСДРП, як щось в роді поширених на еміграції "поплентаців" ...

1906 р. С. Петлюра, разом з Миколою Поршем, редактує в Петербурзі журнал УСДРП "Вільна Україна". 1907-1909 рр. він редактор органу УСДРП в Києві "Слово". Убога українська преса не могла забезпечити прожитку Петлюри в Києві, і він мусів шукати заробітку в Москві. Бувши "на чужині, на чужій роботі", Петлюра брав активну участь у громадськім і культурнім житті, виступає з доповідями, переважно на літературні теми, в Українському Клубі в Москві, тримає з'язок з організаціями УСДРП, забороненої царським урядом. Від 1912 р. він член редакції місячника "Украинская Жизнь" у Москві.

Цей журнал був призначений для інформації всіх націй Російської імперії про український рух. У цьому місячнику містили свої статті як українці, так і автори інших національностей: Мих. Грушевський, Мих. Коцюбинський, Вол. Винни-

ченко, Мих. Могилянський, Сергій Єфремов, члени Російської Академії Наук — Ф. Корш, А. Шахматов, письменник М. Гор'кий, Вол. Жаботинський (сіоніст), проф. Мих. Туган-Барановський і багато інших. Журнал "Українська Жизнь" будив національну свідомість серед "малоросів", що не вміли читати українських газет і книг. Від серпня 1914 р., коли царський уряд заборонив українську пресу, "Українська Жизнь" була єдиним душником, крізь який виходила в світ вільна українська думка.

З участю Петлюри редакція "Укр. Жизни" видала книжку "Український вопрос". То був довідник, що давав читачам на науковій основі факти про Україну. Ця книжка навернула багатох "малоросів" на український шлях. Коли бачу тепер силу українських імен серед російської еміграції, то думаю собі, що могла б українська еміграція спромогтися на видання нової книги "Український Вопрос" для інформації "блудних синів" нашого народу та й для спеціалістів з історії Сходу Європи й "націологів" в університетах та інститутах вільного світу. Польське видавництво "Культура" в Парижі видає книги російською мовою для інформації росіян про польську політику й культуру. Відомий злобитель-імперіяліст Н. Ульянов видав в Америці книжку "Український сепаратизм", у якій не лишає "сухої нитки" на українській національній ідеї. Але українська еміграція "мовчки чухає чуби" та читає безкритично продукцію "партийної науки" в ювілейних збірниках ОУН різних напрямків.

Як грім з ясного неба настала революція 1917 року. До Києва вертається з Москви Мих. Грушевський, туди прямують — С. Петлюра, В. Винниченко. Малий гурт української інтелігенції створив Українську Центральну Раду, хоч в областях України українських місцевих рад ще не було. Складано в квітні 1917 р. Український Національний Конгрес, а 18-го травня почався в Києві Український Військовий З'їзд. На з'їзді ухвалено домагатися національно-територіальної автономії України. На з'їзді обрано Військовий генеральний комітет на чолі з С. Петлюрою, членом Центральної Ради, делегатом УСДРП. Цьому комітетові дано завдання виділення українців-вояків із російської армії в окремі українські частини. То була так звана українізація.

Українці — солдати російської армії — дуже охоче відгукнулися на прилучення до українських полків, та й російський уряд не робив тому особливих перешкод, бо сподівався, що українські військові частини, як більш дисципліновані, будуть твердо стояти на фронті проти Німеччини й Австро-Угорщини. Деякі українські публіцисти, після руйнів Української Народної Республіки, почали твердити легенду: мовляв, Українська Центральна Рада мала б негайно після повалення царського режиму проголосити самостійність України, спираючись на українізоване військо. На це дав відповідь С. Петлюра в листі, коли вже був на еміграції:

"Для мене вже з початку нашого руху ясним було, що наші національно-державні змагання повинні перейти довгі щодо терміну і тяжкі своїми проблемами мітарства, поки ці змагання в певні державні форми скристалізуються. Всі з'їзди українські, в тому числі й військові, були для мене показчиком не сили (реальної і зорганізованої) нашого народу, а демонстрацією національних емоцій, які ще треба було мільйонним масам собі усвідомити і які повинні шляхом послідовної боротьби перетрансформуватися в певні волові рухи української нації, в певні акти боротьби за свої національно-державні змагання. З початку я мав ілюзію, що ці з'їзди можна використати для організації національної сили (С. Петлюра мав тут на думці військові з'їзди). Але швидко переконався, що вони тільки празникова одіж, і що треба шукати тих, що чорною роботою державною уміють творити певні реальні цінності. Іх — таких елементів — було дуже мало".

Далі в листі, відповідаючи на закиди, чому Центральна Рада відразу, в березні 1917 р., не проголосила України незалежною державою, Петлюра писав:

"Всякому овочу свій час. Накидати народові передчасно форми державності було б небезпечно, вони б не витримали іспиту, а сама ідея скомпромітувати себе могла б на довгі роки!" ("На слідах", ч. I, 1955, Лос Анджелес).

Ці слова Петлюри ясно вказують на недостачі українського політичного розвитку, який загальмувала довга неволя — "пропацій час під московським царством", як писав при кінці 19-го століття Михайло Драгоманов. Тому треба було пройти нашему народові "педагогічний період" після 1917 р. І Голова Центральної Ради Мих. Грушевський писав для освіти земляків книжки під промовистими заголовками: "Хто такі українці і чого вони хочуть", "Звідки взялося українство і куди воно йде" та інші.

Коли українці-солдати російської армії масово почали вступати до "українізованих" полків, то здавалося на початку Петлюрі та іншим членам Генерального Військового Комітету, що то буде сила на оборону національних домагань Центральної Ради — створити автономну Українську Республіку. У тому була помилкова оцінка ситуації і настроїв вояцтва: "українізовані" солдати хотіли перебувати на Україні в надії на земельну реформу і піддавалися більшовицькій пропаганді за негайний мир та за ліквідацію армії взагалі. Ленінова партія назвала провідників Центральної Ради "запроданцями капіталістів Англії та Франції" для продовження війни проти Центральних держав.

Готуючись захопити владу, більшовицька партія створила свою "Червону гвардію" із людей, що були охочі битися за "диктатуру пролетаріату" — за комуністичний режим. Українізовані полки у вирішальний момент — у грудні 1917 р., коли Ленін оголосив війну Українській Народній Республіці, у величезній більшості не стали на

оборону української влади. Полки імені Грушевського, Шевченка в Києві, а в Катеринославі полк імені Орлика оголосили "невтралітет" і, байдуже лузаючи насіння, дивилися, як відділи Вільного Козацтва, студентський курінь, Січові Стрільці та інші частини спливали кров'ю в боротьбі проти більшовицької червоної гвардії. "Синками-базарниками" називав В. Винниченко цих байдужих, розкладених більшовицькою пропагандою вояжів у своїх статтях, надрукованих у київській "Робітничій газеті".

Читав я спогади одного генерала армії УНР, який закидає урядові Центральної Ради, що він оголосив демобілізацію частин російської армії на Україні в грудні 1917 р. Генерал не хоче зрозуміти, що ті полки й дивізії були деморалізовані більшовицькою пропагандою, а деякі українізовані полки (напр., ім. Шевченка в Києві) хотіли перейти на бік більшовицької Червоної гвардії. (Див. "1917 год на Київщині", К., 1927 р.).

Уряд УНРеспубліки міг би мати підпору в військових організаціях Вільного Козацтва, які з'явилися "самопасом" в різних областях України і в час агресії Червоної гвардії давали рішучу відсіч московським напасникам, особливо на Звенигородщині, в Донбасі, в Кривому Розі, в Катеринославі.

Хоч ген. П. Скоропадський пристав був до Вільного Козацтва і навіть був на з'їзді в Чигирині в жовтні 1917 р. вибраний на голову генеральної ради Вільного Козацтва, але він не бився в обороні України, переховувався в безпечному місці.

Невдача "українізації" викликала гостру критику проти Петлюри, голови Генерального Військового Комітету і Генерального Секретаря військових справ в уряді УНР — і він мусів вийти із складу уряду. Однак Петлюра не міг бути бездіяльним у той момент, коли важилася доля України. Він вирушив на Лівобережну Україну, де став на чолі Слобідського Коша і виступив на оборону Києва. Людина не військова, але відважна й нізащо не хоче піддатися ворогові України, веде козаків на штурм "Арсеналу", де засіла більшовицька Червона гвардія. Ворожа пропаганда малює Петлюру як кривавого ката. Але Петлюра взявши "Арсенал" у Києві, не дозволив своїм козакам карати смертю полонених більшовиків. Надзвичайна активність Петлюри, який умів своїми промовами запалити огонь патріотизму, волю до боротьби проти московської агресії створила йому популярність на Україні, і ця його популярність зростала з кожним днем і місяцем.

Поки йшла завзята оборона української столиці від численних ворогів, у Бересті був підписаний мировий договір представників уряду УНР з дипломатами Центральних Держав 9 лютого 1918 року. Петлюра не мав ніякого довір'я до політики монархічних урядів Берліну й Відня і не вірив у їх перемогу над арміями держав Антанти. Тому він відійшов від участі в політиці уряду, на

чолі якого був соціаліст-революціонер Всеволод Голубович.

Події показали, що недовір'я Петлюри до Німеччини й Австро-Угорщини було виправдане: щоб використати господарство України для дальнішої війни на заході, з волі німецького головного командування (ген. Людендорф) улаштовано в Києві переворот, проголошено Українську Державу на чолі з ген. Скоропадським. Для свідомих українських патріотів цей переворот був знаком руїни української державності, бо новий уряд складався з представників російських монархічних партій (кадетів і октабристів), ворожих ідеї незалежної України, противників земельної реформи на користь нашого селянства.

Накинутий Україні реакційний поміщицький режим був просто нахідкою для московського більшовицького уряду, бо реакція творила вигідний ґрунт для комуністичної пропаганди в українських народних масах і проти української національної ідеї. Євген Чикаленко славної пам'яті патріот, меценат української культури (сам він — великий землевласник), писав 1920 р., що режим Скоропадського "відвернув народ від українства".

Щоб рятувати від наступу російських шовіністів українське організоване життя, Петлюра погодився стати на чолі управи Київського губерніяльного земства, а незабаром був обраний на голову союзу земств України. (Земства — побудовані на принципі самоурядування установи, до них вибирали за демократичним законом 1917 року, у них перевагу мали українці). У цій ролі Петлюра був небезпечний новому режимові, бо до Києва приїздили українські діячі з усіх областей України за порадами і зі скаргами на сваволю й терор гетьманських "карних загонів", які катували тих селян, що поділили поміщицькі землі. З тяжким серцем вислухував Петлюра слова гніву й протесту і подавав надію "ходакам", що час визволення прийде незабаром. Діяльність Петлюри — голови союзу земств України — не була вигідна режимові Скоропадського. Тому Петлюру заарештовано, демократичні земства ліквідовано, а відновлено давні земства — з часів царського режиму.

14-го листопада 1918 р. Скоропадський видав свою "Грамоту", в якій писав:

"Україні перший належить виступити в справі утворення Всеросійської федерації, якої конечною метою буде відновлення Великої Росії". Перед цим Петлюру випущено з темниці, і він був обраний управою Українського Національного Союзу в члени Директорії Української Народної Республіки. Петлюрі доручено стати на чолі війська, що його підготували провідники Національного Союзу для повстання проти режиму Скоропадського. Передовою ударною частиною став полк Січових Стрільців, що стояв у Білій Церкві, і туда виrushив Петлюра з Києва, як Головний Отаман Армії УНР.

Влада Скоропадського була зметена зразу ж масовим збройним рухом по всій Україні. Тільки

в Києві російська "Біла гвардія" (роман Михаїла Булгакова цієї назви!) з допомогою німецького війська була підпорукою режиму аж до 14 грудня.

Успіхові комуністичної пропаганди на Україні помогла інтервенція на нашім побережжі Чорного моря, де висадилося французьке та грецьке військо помагати російським монархістам відновляти "єдину, неподільну Росію". Серед повстанців (Махно, Григорій та ін.) клич "радянської влади" був дуже популярний і вони вірили більшовицькій пропаганді, що уряд відновленої УНРеспубліки хоче "запродати" Україну державам Антанти. Ленін призначив "уряд советської України" (П'ятаков, Антонов, Сергеев, Квірінг, Затонський), і Червона армія рушила "визволяти" Україну.

У Донбас вдерлося військо ген. Денікіна, а на заході почали агресію проти УНРеспубліки поляки та румуни.

Бачивши рідний край в огні, деякі українські політики думали, що Україна спинить агресію російської Червоної армії, коли проголосить у себе "радянську владу". До цього схилялися Винниченко, Грушевський, Микита Шаповал, Володимир Чехівський та ін.

Петлюра був рішуче проти "радянства", бо зінав добре, що "радянська влада" — то диктатура компартії і тому не вірив закликам московських "сирен". Петлюра стояв непохитно на ґрунті вільного народоправства, демократії. Він широко привітав рішення 6-го з'їзду Української Соціал-демократичної партії в Києві у січні 1919 року — відкинути "радянську владу". Петлюра кликав націю до оборони незалежної демократичної України.

Однак довелося пережити ще раз тяжкий іспит: адже за більшовицькими кличами "радянської влади" пішли були Махно, Григорій, Зелений та чимало інших отаманів.

Треба було мати просто фанатичну віру й непохитність, щоб у тих трагічних обставинах устояти на своїх позиціях в надії, що збаламучені московською пропагандою маси опам'ятаються, побачивши режим більшовицького терору, принесений з Московщини, і обернуть зброю проти нього. Не злякався Петлюра й погроз французького делегата на півдні України — полк. Фреденберга, який вимагав з Директорії УНР "вигнати, як собак" (chasser comme les chiens) Винниченка й Петлюру.

Більшовицька агресія з півночі, французька інтервенція на півдні, інвазія польська на заході захитали дисципліну в армії УНР, і це створило хаос і безладдя, від якого терпіла й цивільна людність, зокрема жидівська. Тогочасний дипломат український Арнольд Д. Марголін у своїй книзі "Україна и восточная политика Антанты" правдиво описав трагічну ситуацію, в якій перебувала УНРеспубліка на весні 1919 року. Він зазначає, що коли настала стабілізація на території під владою УНР, то був відновлений порядок. Це саме стверджував професор Кулішер та інші, що побували на Україні, коли уряд УНР

був у м. Кам'янці на Поділлі. Петлюра та інші діячі уряду УНР розуміли важу активної участі жидівських представників в українському державному будівництві: тому постійно діяло в уряді УНР міністерство єврейських справ.

У той час, коли довелося відступати прорідним частинам Армії з Києва і далі з Винниці на захід під натиском "червоних", котрі мали успіхи не так силою своєю, як пропагандою проти "буржуазної УНРеспубліки", Петлюра пробував затикати діри у фронті, пересуваючися залізницею в вагоні СЕ, не знаючи спочинку ні вдень ні вночі. Довелося пережити виїзд закордон Винниця, Грушевського, Микити Шапovala та інших діячів, що втратили надію на успіх боротьби за волю України. Командири Південної групи Армії УНР на ст. Вапнярка проголосили 21-го березня 1919 р. "радянську владу". Різні отамани не виконували наказів Головної Команди й казали: "Я сам собі Петлюра". Команда корпусу Січових Стрільців (Євген Коновалець, Андрій Мельник, Осип Назарук) видала в березні заяву до народу, що Січові Стрільці "підтримують радянську владу на місцях".

У той час присланий із Москви "уряд Советської України" на чолі з болгаро-румуном Х. Раковським і команда Червоної армії готували сили для походу через Румунію на Угорщину, де мадярські комуністи проголосили советську республіку. У цьому поході Москва хотіла використати ватаги анархіста Махна і дивізію от. Григорієва, що примусила французів і греків тікати з Херсону, Миколаєва й Одеси на Чорне море.

У тих обставинах Симон Петлюра витримав тяжкий іспит історії: він не похитнувся, зостався незламним і вірив, що чад большевицької пропаганди, який затруїв був національну свідомість мас, розплівиться і до армії УНР прибудуть нові сили на боротьбу за волю України. І хоч восени 1919 р. нерозважні командири віддали Українську Галицьку Армію під владу Денікіна, однак Петлюра та уряд УНР на чолі з Ісааком Мазепою вирішили вести дальшу боротьбу за незалежність України.

У квітні 1920 р. був підписаний договір у Варшаві, яким польський уряд визнав УНРеспубліку, залишивши під свою владою окуповані поляками західно-українські землі. Польські провідники хотіли використати історичне щастя, яке дало можливість полякам створити незалежну державу, коли в 1917 і 1918 р. впали три імперії, що панували над польським народом: Росія, Австро-Угорщина і Німеччина. Запаморочені цим успіхом польські політики вважали самостійну Україну, навіть союзну з Польщею, за більшого ворога для Польщі, ніж Росію. Клич "Нема України, є тільки Польща і Москва" — погнав поляків на згубну для них самих війну проти України в 1918-1919 р. Варшавський договір з дипломатичною місією УНР на чолі з Андрієм Лівіцьким польський уряд траткував як козир у воєнній і дипломатичній грі на Сході Європи. Польський уряд старався не давати зброї дивізіям Армії

УНР, що взяли участь у війні проти Советської Росії в 1920 році.

Тяжко переживав Петлюра, знаючи про терор польських поміщиків супроти української людності в окупованих поляками областях Західної України, протестував, але не мав успіху.

Польська зажерлива політика і терор на Західній Україні викликали ворожі до Польщі настрої в Армії УНР і у С. Петлюри. В листопаді 1922 року мені довелося бути в Варшаві, де я клопотався за звільнення з арешту українців на Волині, моїх приятелів: проф. Василя Біднова, Марка Трепета та Івана Романченка; соціал-демократ Романченко був свого часу осавулом Головного Отамана Армії УНР. У Варшаві я мав побачення з Петлюрою, який мешкав ув одного адвоката жидівської національності. Петлюра саме тоді читав спогади поляків з України, що були видані в Польщі. Він нарікав на польських "загарбників-імперіалістів", на їхню сліпоту. Вони не передбачали, що Москва, прибравши до рук Україну, незабаром накине свої кайдани й на Польщу. З гнівом казав мені Петлюра про те, як польська адміністрація морила голодом інтернованих козаків Армії УНР, що були в польських тaborах, і натискала на борців за волю України, щоб вони записувалися на депатріацію, самі виїздили під большевицьку владу на Україну.

В розмові згадав Петлюра, що я був автором більшості універсалів і заяв уряду УНР, опублікованих року 1919, і питався, чи мені заплатили за працю. Я сказав, що ніякої оплати я не вимагав, бо вважав ту роботу за мою повинність. Петлюра зізнав, що я не був матеріально забезпечений, і хотів мені заплатити із своїх коштів. Я рішуче відмовився, але від чаю і печива не відказался.

Москва вимагала від польського уряду видачі "м'ятежника Петлюри", тому він мусів жити в Варшаві під чужим прізвищем.

Ніяка політична діяльність у Польщі не була можлива, навіть газета "Українська трибуна", що виходила в Варшаві під редакцією Олександра Саликовського, була заборонена. На Новий Рік 1924 С. Петлюра покинув Польщу і через Будапешт і Віденсь прибув до Парижу. Прожив там неповних два роки.

Організацію вбивства Петлюри советською агентурою описав колишній комісар для єврейських справ при Тимчасовім уряді Росії Ілія Добковський у книжці "L'Affaire Petlura — Schwarzbart", Париж 1926 р. Автор писав про советського агента Володіна:

"Для мене було ясно, що Володін помагає Шварцбартові вбити Петлюру". Добковський зазначає, що Володін, організувавши замах на Петлюру, виїхав до Советського Союзу з допомогою Аусема, советського консула в Парижі.

У Парижі С. Петлюра турбувався долею інтернованих старшин і козаків Армії УНР, що були в тяжких умовах у Польщі. Кілька тисяч борців за українську державність прибуло на працю до Франції.

Петлюра високо оцінював діяльність представників Української Соціал-демократії на форумі міжнародному, бо тільки в соціалістичних партіях різних країн можна було мати в той час увагу й прихильність до народів, поневолених Москвою. Вліті 1925 р. делегація Української соціал-демократичної партії (І. Мазепа, Борис Матюшенко та Осип Безпалко) збиралася до Марселі (Франція) на конгрес Соціалістичного Інтернаціоналу. Тоді я одержав у Чехії листа від Петлюри. Він просив повідомити делегатів УСДРП, щоб по дорозі до Марселі провідали його в Парижі, бо він має різні інформації, які можуть бути важливими для української делегації.

Відомо, що голоси противників і "професійних зоїлів" тихнуть, коли політичний провідник має успіхи. При невдачах звичайно складають всю вину на того, що "речами керує". Коли настало катастрофа Армії УНР у листопаді 1920 р. після замирення Варшави з Москвою, то деякі особи всю вину за поразку нашої визвольної боротьби зваливали на Петлюру, йому приписувано такі ідеї й пляни, яких він не мав і не міг мати. Радяність поширилося серед еміграції в Європі, Америці, в Канаді і в Західній Україні під польською окупацією. Один затяжий противник Петлюри Сергій Шелухин (колишній суддя за царського режиму) зайдов так далеко, що надрукував був статтю в паризькій комуністичній газеті "Новий мир", що нібито Петлюра збирався передати православну українську церкву під владу католицького папи в Римі... Коли Шелухин, при зустрічі зі мною та Левком Чикаленком хотів з нами привітатися і простягав руку, то ми відмовилися з ним ручкатися.

Московська пропаганда старалася показати, що, мовляв, український народ визнав "радянську владу" (комуністичну диктатуру), а проти російської окупації тільки невеликий гурт петлюрівців. Сам Петлюра розумів провокаційну ціль комуністичної пропаганди. Він казав, що Москва хоче могутній рух українського народу за незалежність представити як інтригу однієї особи, не наче якусь секту — "мальованців" і подібних.

Противники Петлюри твердили, що, мовляв, він належав до масонів. Д. Донцов у своїх писаннях проголосив був війну "марксизму і масонії"... Мені невідомо, чи був Петлюра масоном. Якщо був, то немає в тому ніякої гарячі. Масонство має в Україні добру традицію: Іван Котляревський був масоном, Михайло Ковалинський (приятель і учень Сковороди) був масоном. Масони ("вільні мулярі") — це товариства людей демократичних поглядів, що шанують право, правду, справедливість. В країнах реакційних, диктаторських масонські товариства (ложі) заборонені. В Англії є звичай, що кожний наслідник трону є головою масонів. Коли в Парижі 10 років тому засновано ложу українських масонів під назвою "Голос України" (Vox Ucrainae), і про це довідався ОУНівський поплентач Іван Лучишин (він же й кореспондент фашистівської радіоредакції в Мадриді), то він смертельно перелякався

і питався: "А що то таке?" Примітивізм "гуляє" й далі в недорозвиненому суспільстві.

Цей примітивізм, політична безпорадність і шукання вигод та веселого й щасливого життя повела декого до "єднання" демократичної традиції УНРеспубліки з диктаторською "Українською державою 30 червня 1941 р.". Це — глум, зневага, неслава для ідеї демократичної України, за яку так завзято вів боротьбу Симон Петлюра.

Раз у розмові в Празі з відомим мовознавцем Василем Сімовичем про ономастику (наука про походження імен) питався я його, відкіля пішло прізвище **Петлюра**.

"Зовсім не від петлі як твердить більшовицька пропаганда", — казав Сімович. Він пояснив, що перше було — *Петрура* (великий Петро), як от *Мисюра* (великий Мись — Михайло), *Васюра* (великий Василь) і т. д. У слові *Петрура* зроблено дисиміляцію, як це буває в слові *колідор* (замість *коридор*). "Мабуть, хтось із предків Симона Петлюри — Петро — був великого зросту, тому й прозвали його *Петрура*. А сам Петлюра був невисокий на зріст", — додав Сімович.

Серед українців поширилося, що нібито улюблена піснею С. Петлюри була "Чуєш, брате мій". Іван Романченко, осавул Головного Отамана, казав мені, що Петлюра найбільше любив народну, просту змістом і мотивом граціозну пісню:

"Рано вранці я вставала,
Мичку микала та пряла..."

Петлюра деколи співав цю пісню — для розваги.

Трагічно склалося життя Петлюри, як і доля нашого народу. Народ пробудився на початку революції 1917 р. до вільного життя, але накинута чужою силою реакційна російська влада "відвернула народ від українства". Треба було докласти великих зусиль, жертв, непохитної віри й боротьби, щоб *навернути народ до українства*. І це сталося, бож Уряд і Армія УНР не пішли на капітуляцію — навіть на малому клаптику території між Збручем, Дністром і Богом у 1919 році. Проти російської червоної армії вже на весні 1919 р. почалися масові повстання по обох боках Дніпра. Про размах цього руху свідчить Х. Раковський у брошурі з року 1920 — "Борьба за освобождение деревни". Раковський писав, що проти принесеного з Москви режиму було на Україні від 1-го квітня до 1-го травня 1919 р. 93 повстання, від 1-го до 15-го травня — 28 повстань, від 1-го до 19-го червня — 207 повстань.

Народні маси, перед тим одурені на якийсь час більшовицькою пропагандою, тепер покладали надію на поміч від Армії УНР, ім'я Петлюри стало в думках мільйонів українців символом свободи і незалежності. До Армії УНР прилучалися повстанські загони. Але сили, змарнованої невпорядкованими рухами, вже не можна було воскресити. Цю трагедію тяжко переживав Петлюра і ввесь уряд УНР. Бо коли б ті масові, некоординовані повстанські частини відразу вились в ряди Армії УНР, то ніяка чужа сила не могла б запанувати в Україні.

Але сталося інакше — трагічно...

МАРУСЯ ЧУРАЙ

Існує багато старовинних народних пісень, автори яких невідомі. Лише зрідка крізь товщу сторіч доходять до наших часів їхні імена. Таке щастя випало на долю легендарної української поетеси, видатної співачки Марусі Чурай.

З часів, коли вона жила і творила, минуло понад 300 років. Але її пісні живуть і нині. Покищо дослідники знайшли 23 твори, які безпечно належать Марусі Чурай. Це відомі пісні "Котилися вози з гори", "Стелися, стелися, зелений горош", "На городі верба рясна", "Чого ж вода каламутна", "В кінці греблі шумлять верби" та інші. Проте творча спадщина народної поетеси цим не обмежується. Треба думати, що багато її пісень до наших часів просто не дійшли, а деякі з них і нині живуть як безіменні фольклорні твори.

Маруся Чурай народилася 1625 року в родині урядника Полтавського козацького полку Гордія Чурая, людини хороброї і чесної. Все життя він провів у походах. В одному з боїв польські шляхтичі скопили Гордія Чурая разом з товаришами. Він був спалений у Варшаві на vogнищі.

Після смерті чоловіка мати Марусі залишилась удох з дочкою. Чорноока дівчина мала чаївну зовнішність, добре серце і прекрасний голос. Серед земляків вона прославилася своїми чудовими піснями, які передали нащадкам історію її нещасливо гокохання.

Серце юної піснярки належало козакові Полтавського полку Григорієві Бобринкові. Проте цей високий на зріст, з русявиими кучерями й карими очима юнак виявився людиною слабовільною. Мати його була проти одруження Гриця з бідною Марусею і син скорився їй.

1648 року, коли почалася визвольна війна українського народу проти польської шляхти, Гриць воював у складі Полтавського полку. Переживання Марусі, її туга за коханим виливалися у нові пісні та думи. Дуже популярною стала пісня Марусі Чурай "Засвіт встали козаченки". Другу її пісню цього періоду "Віють вітри, віють буйні" згодом використав І. П. Котляревський у п'єсі "Наташка-Полтавка". Під час перемир'я

ПОЛТАВСЬКІ ПІДЗЕМНІ ХОДИ

Прочитав я у журналі "Нові Дні" маленьку нотатку під назвою "Таємниці полтавських тротуарів". Як колишній мешканець зеленої Полтави, я думало, що тая нотатка дуже скуча.

Про полтавські підземні ходи, або тунелі — можна написати книжку на 300-400 сторінок!

Стара Полтава в X-XI віці була крайнім пунктом славного Переяславського князівства і була спостережним пунктом, звідки слідкували за рухами різних кочових народів, зокрема половців. Як з історії відомо, торговельним і збірним пунктом половців був стародавній Харків.

У Полтаві стародавні слов'яни могли проживати

Грицько повернувся додому і за бажанням матері зіржався з багатою дівчиною.

Народні перекази розповідають, що нещасна Маруся не могла забути свого зрадливого коханого. У відчай вона хотіла втопитись, але її врятували. А потім на вечерницях вона побачила Гриця, який прийшов туди з своєю дружиною. Ця зустріч сколихнула палке серце Марусі. Вона вирішила помститися: Влучивши хвилюну, дівчина запросила Гриця до себе додому. Про дальші події — отруєння коханого — Маруся докладно розповідає у своїй пісні "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечерниці". В тексті пісні немає й натяку на каяття. Це свідчить про те, що пісня була створена до трагічної розв'язки. Коли тіло мертвого Гриця принесли до церкви, туди прибігла Маруся. Обливаючись слізами, вона стала цілувати покійника й розповіла присутнім про свій злочин.

Марусю посадили до острогу і невдовзі засудили до смертної карі.

У день страти на центральному майдані Полтави зібрався народ. Два кати втягли на поміст майже непримітну, закуту в кайдани дівчину. Писар почав читати вирок. Раптом крізь натовп прорвався на зміленому коні вершник. Як свідчать народні перекази, він привіз наказ гетьмана Богдана Хмельницького, в якому говорилося, що, враховуючи заслуги батька Марусі і заради чудових пісень, які вона складала, її вирішено помилувати і звільнити з-під варти.

Про останній період життя Марусі Чурай існують дві версії. Згідно з першою, Маруся після помилування чахла і в 1653 році, не доживши до двадцяти восьми літ, померла від сухіт. За іншою версією, дівчина назавжди лишила Полтаву, багато мандрувала і померла в якомусь монастирі.

Достовірне одне: пісня "Ой, не ходи, Грицю, та й на вечерниці" була остатнім твором талановитої української піснярки Марусі Чурай.

Л. ВІТРУК
кандидат історичних наук
"В із У"

тільки завдяки вигідному топографічному положенню цього міста над багнистим правим берегом славної Льтави (Ворскла).

Розкопки, які робили в 1890 році, показали, що в Полтаві слов'яни жили в 6-8 віці по Р.Х.

Через сучасний терен Полтави протікало шість великих вузьких річиків, що впадали в Ворсклу.

З них тепер залишилось дві: Чорна — на Кобицянах, а біля Павленок — ріечка Тарапунька.

З півночі на південь плавала Полтаву протікала славна ріка Ворскла — приблизно за 1/4 кілометра від міста.

З лівого боку у Ворсклу впадала мала багнista і покручені річки Коломак.

Межиріччя Ворскла—Коломак були багнisti і приступні для пішохода тільки в липні. Уздовж цих річиків із різними болотними рослинами легко було ховатись стародавнім мешканцям Полтави.

Але як було добрatisя з полтавського городища до тих густо зарослих багниць?

Для цього треба було мати добре замасковані підземні ходи довжиною приблизно 1/2 кілометра. Як тільки з півночі нападали вороги, то мешканці Полтави бігли до підземних ходів і звідтіля довгими підземними коридорами тікали в густо зарослу лісом долину річки Тарапуньки, Чорної, Полтавки і далі до багнistoї долини старої Льтави і Коломака.

Стародавня Полтава була тільки прикордонним пунктом, тому старе городище займало невелику площину. Історики гадають, що з 5-го по 12-те ст. населення Полтави не перевищувало 2.000—4.000 мешканців.

У 1242 році татарський хан Бату спалив Полтаву, але частина мешканців урятувалась заради тим підземним ходам.

У 1667 році гетьман Виговський наказав спалити Полтаву за те, що полтавці підтримали Барабаша та Мартина Пушкаря.

У той час на території міста була велика мережа підземних ходів.

У 1695 році велике військо татарське напало на Полтаву і більша частина міста була спалена.

Тоді багато жінок з дітьми утекли в багна Ворскла.

А ось 1709 рік. У той час підземні ходи вже були так розгалужені, що коли в травні 1709 року шведи в своєму новопрокопаному підземному тунелі до міської дерев'яної стіни заклали велику бочку з порохом, щоб під час штурму висадити в повітря частину фортечної стіни, то хлопчаки вночі через старі підземні ходи підлізли до тієї бочки, повиймали з неї порох і безшумно зникли. Таким чином тяжкі спроби шведів зробити вибухом вилом у дерев'яній стіні старої Полтави залишились безуспішними.

У 1785 році ті старі дерев'яні стіни фортеці були зломані на дрова, і тоді старі підземні ходи були частково засипані і про них стали забувати. В 1909 році в Полтаві урочисто почали готовуватись до

приїзду царя Миколи II, і ось тоді археологи хотіли відкрити частину підземних ходів для огляду цареві та його почтові. Найкраще збереглися підземні ходи на Соборній площі, бо стіни там були обкладені доброю цеглою.

Але власники близьких садіб і будинків рішуче запротестували проти відкриття і реставрації тих старих підземних ходів, бо то все було б порушенням закону про приватну власність.

Так тоді в 1909 році й не змогли реставрувати частину підземних ходів у районі Соборної площі і Ботанічного (Петровського) саду. Потім в 1920 році ЧЕКА спрітно використовувала ті старі підземні ходи, що на Соборній площі.

У травні 1923 року після великого землетрусу в Японії сильні підземні поштовхи були відчути й на Україні — зокрема в Полтаві та в Харкові. Від тих сильних підземних струсів завалилась частина підземних ходів у Полтаві — в районі поблизу славного Історичного музею.

Наприклад, велика яма (завал) утворилася під "Білою Альтанкою" — недалеко від школи ім. І. Котляревського.

"Біла Альтанка" з її сіомома колонами стоїть поблизу садиби І. Котляревського.

Другий обвал я бачив у 1923-му і в 1939-му роках — недалеко від огорожі катедрального собору.

Третій обвал був у Ботанічному саду коло Церкви Банку.

П'ятий обвал був на Панянській горі.

Шостий обвал був приблизно на середині площі Старого базару (тепер Соняшний парк) — майже навпроти гарної старої Стрітенської церкви, зруйнованої в 1933 році. Потім у 1927-36 роках були ще подібні обвали полтавських підземних ходів від сильних дощів та від підземних струсів.

Наприклад, був сильний підземний поштовх у листопаді 1940 року під час землетрусу в Букрешті.

Археологи припускають, що перше поселення невідомих нам людей було на тому місці, де тепер стоїть полтавський Хрестовоздвиженський чоловічий монастир. У 1920 році — за монастирською стіною (блізько монастирської стайні) — завалився якийсь глибокий старий підземний хід, і ченці викидали туди стару цеглу.

У самій Полтаві, а особливо серед тодішнього (1870-1920 р.) напівграмотного населення околиць Полтави на Кобицянах, Павленках, Острівку, Дублянщині — ширілись поетичні легенди, що в тих старих підземних коридорах лежить багато старовинних золотих monet і що навіть є там бочки з великими срібними monetами, що їх там поховав сам гетьман Іван Мазепа.

А ще ніби після Полтавського бою полковник Василь Коцубей ховав у тих підземеллях срібний і золотий посуд та інші коштовні речі.

Археологи обшукували з 1880 по 1913 рік цілий ряд тих старих підземель, але не знаходили там скарбів. Щоправда, попадались там мідні польські monetи XV—XVI ст. ст., уламки шабель, черепки, скелети чоловіків, жінок, дітей.

Про полтавські підземні ходи можна прочитати в книжках за 1908-1910 р. під назвою "Труды Полтавской архивной комиссии". — Полтава.

Довелося й мені одного разу працювати на засипанні великої ями або завалу підземного ходу близько високої стіни, що огорожувала двір Полтавського катедрального собору зі сходу.

Це було на Соборній площі недалеко садиби Івана Котляревського і Соборного прорізу (яру). Було то десь у кінці липня 1939 року.

Треба було приготувати міцну дорогу для рухів червоної армії через Соборну площу і далі через той старий Соборний проріз униз на Поділ (Пролетарську вулицю). Начальник полтавських доріг інженер Петро Городниченко наказав "залатати" Соборну площу.

Прийшов я з робітниками до тієї великої ями, або завалу. Заглянув до підземного ходу: стіни його були обкладені доброю цеглою з років приблизно 1690-1705, далі в глибині довгого коридору були міцні дубові двері. Приблизно через кожні 200-300 м колись були зроблені міцні дубові двері з замками. Той підземний хід був проритий, має бути, у 1650 році з будинку гетьмана Мазепи (пізніше там жив полтавський полковник Василь Коцубей).

Під двором Катедрального собору той підземний хід ішов до садиби аптекара Корфа.

С. ЖИТНІЙ

Українська Православна Громада св. Івана в Ошаві, Онтаріо, Канада, потребує

ДЯКА-ДИРЕГЕНТА
(в одній особі)

Платня — за домовленням

Зацікавлених просимо звертатися письмово, подаючи коротко про свій попередній досвід у церковних співах, на адресу:

St. John's U.G.O. Church
35 Bloor St. E., Oshawa, Ont.
Canada

Увага!

Увага!

АНАТОЛЬ ЮРИНЯК

Камікадзе падає сам

оповідання й фейлетони

184 сторінки, звичайна обкладинка

Ціна 4.00 долари

Замовляти в адміністрації "Нових Днів"

МІЖ ДВОХ СИЛ

(Продовження)

Дія третя

Велика кімната, канцелярія. Канцелярські столи, шафи, етажерки. На стіні великий портрет Тараса Шевченка. У стіні ліворуч вікна на двір. У задній стіні двоє дверей, одні ближче до вікон, другі в передпокій. У стіні праворуч двері до інших кімнат. У вікнах шибки повибивані.

У кімнаті страшений розгардіяш: долі валяються подерті папери, якісні книжки, деякі стільці побито, перекинуто.

Біля дверей до передпокою стоїть на варті червоногвардієць. На столах, підклавши книжки під голови, сплять двоє інших червоногвардійців. Біля вікна стоять ще два червоногвардійці і диляться у двір. Надворі чутно випал.

1-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Отак його! Пришли. Більше не встане, сучий син.

2-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Стривай! Ведуть царського офіцера. А-а, чортова душа, трусишся? Ач як ноги підгинаються! О, о, хапається за панійку... за панійку. А тій якого чорта там треба?

1-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Жінка, мабуть, його. Бачиш, просить... Жалко, мабуть.

2-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Жалко? А нас чом не жаліла, як вони по мордах нас били та розстрілювали? Нехай тепер... А-а, руки хапає цілувати! Так її, прикладом, падлюку! Верно, отак, ногою! До стінки^{*)} ставай, — чого там руки цілувати? Правильно! Умліла... Отак краще.

ВАРТОВИЙ. Крикни їм, Корніenko, щоб... Куди? Куди? Сюди не можна! (Хоче спинити СОФІЮ, яка швидко входить).

СОФІЯ (показує папірця). У мене перепустка. Сюди зараз має прийти товариш Грінберг. Мені його треба бачити.

ВАРТОВИЙ. А ви хто така? З українців чи з наших?

СОФІЯ. І з українців, і з ваших.

ВАРТОВИЙ. Хм, чудно. Таких ми он куди відсилаєм (Хитає головою в напрямі вікна).

СОФІЯ. Не знаєте, хутко буде товариш Грінберг?

ВАРТОВИЙ. Я твоєї дурацької мови не розумію, говори по-людському!

Двері, ті, що ліворуч у задній стіні, відчиняються. Звідти виходить "царський офіцер", за ним Сініцин, молодий, білявий, одягнений у цивільне, в синій косоворотці**).

СІНІЦИН (голосно). Вільний! Двох конвоїрів! Конвоїри!

1-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ (починає будити тих, що сплять). Конвоїри, вставайте! Чуєте?

ОФІЦЕР (сяє від радості). Дякую вам, товариши! Не турбуйтесь, будь ласка, я й без конвоїрів...

СІНІЦИН (сердито). Конвоїри! Сплять, чортяка б їхній матері! Конвоїри!

КОНВОЇРИ (встають, похмуро чухаються, беруть рушниці). Один з них каже офіцерові:

— Ну, пішли! Та всередину ставай, куди лізеш!

СІНІЦИН (до вартового). Хто далі? Чи ще багато їх там?

ВАРТОВИЙ. Та ще чимало. Ось тут якась... (Показує на Софію). Товариша Грінберга хоче бачити.

СІNІЦИН (до Софії). Вам товариша Грінберга? Перепустку маєте?

СОФІЯ. Маю. (Показує папірець і хоче подати).

СІNІЦИН (маха рукою). Не треба. Почекайте. Він має зараз приїхати. (До вартового). Хто там далі? (Іде до себе).

ВАРТОВИЙ. Зараз. Закурити треба. (Закурює).

1-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ (сміється). А той офіцерик зрадів, що "вільний". Я, каже, і без конвоїрів. А того й не знає, що тут то й уся штука в конвоїрах. От вони його й проведуть, куди треба, і буде вже "вільний". (Дивиться у вікно). А ну, чи вже вивели до стінки?

2-ІЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Зараз виведуть.

ВАРТОВИЙ (зукає в двері до передпокою). Хто там далі? Давайте!

З передпокою впихають молодого хлопця, гімнастиста. За ним, видираючись із рук червоногвардійців, вбігає й його мати, не стара ще жінка, років 38—40.

ВАРТОВИЙ (випихаючи матір назад). Куди? Куди? Не можна! (Кричить у передпокій). Якого там чорта пускаєте, гади? (До жінки). Не можна, кажу тобі!

МАТИ (хапаючи вартового за руки, тріссячи, півбожевільно, цлесливо посміхаючись). Я нічого... Я тільки... Я тільки постою тут... Це мій син. Він гімнаст... (До сина). Миколко, проси вибачення! Проси вибачення! Миколочко, синочку мій найдорожчий!

^{*)} Російський вислів "к стінке" за революції 1917-1920 р.р. означав розстріл, бо розстрілюваних ставили до стіни. Примітка редактора.

^{**)} Російська сорочка, що була до революції 1917 року в інтелігенції ознакою "демократизму".

ВАРТОВИЙ. Та не можна, я вам кажу! Ну й люди!

ГІМНАЗІСТ (розплачливо). Мамо, ідіть додому... Не треба так...

МАТИ (злякано). Мовчи, Миколочко, мовчи! (До червоногвардійця). Ви, добродії, чи то пак товариші, не слухайте його, не слухайте! Він брав участь ув аматорських виставах у "Просвіті" і через те говорить по-малоросійському...

СІНІЦИН (на порозі). Ну, хто ж далі? А що тут таке?

ВАРТОВИЙ. Та ось оцю жінку сюди впустили.

МАТИ (кидаючись до Сініцина, хоче схопити його руки). Не слухайте, не слухайте його! Він тільки в аматорських виставах. Це мій Миколочка. Він невинний. Миколюсю, проси вибачення! Та не стій так нешанобливо! Він боїться... він тільки боїться...

ГІМНАЗІСТ. Ах, мамо!

МАТИ. Миколочко, мовчи! Мовчи, Миколюсю! Вони тебе відпустять... Ти ж нічого. тільки в аматорських виставах... (До Сініцина). Ви ж його відпустите, егеж?

ГІМНАЗІСТ. Нехай розстрілюють! Я їх не боюсь... Хай живе вільна самостійна Україна...

МАТИ (кидаючись до нього). Мовчи, я тобі кажу! Сказився ти?! Що ти робиш?! Добродії, це він так, він...

СІНІЦИН. Е, чорт із ним! Вільний, двох конвоїв! Лавайте далі!

МАТИ (радісно). Вільний?! Миколюсечку, чуєш? Спасибі, ой спасибі ж вам! Хай вас Бог...

СІNІЦИН (злісно до вартового). Виведіть їх... Хто там далі?

ВАРТОВИЙ (до матері й гімназиста). Ну, виходьте! Швидше! (У відчинені двері). Двох конвоїв! Вільний. Давайте наступного!

МАТИ (ведучи за руку сина). Спасибі, товариші, спасибі. Ходім, Миколочко, ходім! Швидше, мій синочку! (Виходять).

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Еге, "ходім, Миколочко". Іди, іди: там тобі покажуть "вільний".

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. А, випати, заеклій хохлик. "Самостійна Україна"! Побачить він зараз "самостійну".

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ (регоче і на-
вісмисно грубим голосом перекривляє гімназиста). "Хай живе вільна самостійна Україна". І вигадали ж, буржуї прокляти! Подделуються під мужицький розговор та й думають, що єто комусь інтересно.

ВАРТОВИЙ (у двері до передпокою). Ну, що ж там знов, чорт би вас... Що там таке? Швидше!

Входить **залізничник**, молодий, лице бліде, з жахом ув очах.

ВАРТОВИЙ. Сюди! (Приводить до других дверей).

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Мабуть, також "вільний козак".

У дворі випал. Червоногвардійці дивляться у вікно.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. О! Офіцер уже "вільний". Тільки однією ногою подригувє, як жаба. Так його за ноги, на купу! Прикладом би ще його, а то, собака, ще оживе.

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Хай оживає. Їх усіх в одну яму. Одну вже засипали, чоловіка сорок. Декотрі ще дихали.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Та невже? Дихали?

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Один дуже стогнав. Дарма, усіх засипали.

ВАРТОВИЙ. А один, сучий син, хитрий: удав, що мертвий. Отож його й хотіли відтягти набік. А він тоді як підскочить, увесь у крові, морди не видно — побили прикладами, — та як кинеться на наших — та зубами. Угризся в одного, як скажений собака, відірвати не можна. Так, паскуда, й умер. Шматок тіла із щоки вирвав.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. От проклята душа! Отак вони нашого брата повсідга. Помира, а таки вирве з тебе шматок тіла.

СІНІЦИН (виходить, за ним залізничник). Вільний. Більше не треба. На дві години перерва.

ВАРТОВИЙ. Вільний без конвоїрів?

СІНІЦИН. Без. (Виходить у двері до передпокою. Залізничник з тим же переляканим лицем за ним).

ВАРТОВИЙ (до червоногвардійців). Ну, тепер і ви, товариші, вільні.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. А ми як? Також без конвоїрів? (Сміється й бере свою рушницю).

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ (також бере свою рушницю). Ох, та й спати ж буду! Натомився, як пес. Три ночі ані на хвилину не заснув.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Я вже з тиждень не сплю. Та й ще не спав би з тиждень, аби тільки передушити усіх буржуїв. Вичистити до ноги, щоб і духом їхнім не пахло. Чисто всіх, з дітьми, з жінками...

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Щоб і на розпід не зосталось? (Поглядають обидва на Софію).

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Ато ж. А тих українців та не то що розстрілювати, а просто живими усіх у яму — й засипати. От вам самостійна Україна, от тепер відокремлюйтесь від Росії. Верно! Другого способу на них нема.

У дворі випал. Жіночий приглушеній крик. Червоногвардійці кидаються до вікна. Софія теж.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Ага, "самостійного" гімназистика "звільнили". А та, а та що виробляє!

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Збожеволіла... Співає, сміється. Ах ти... Бач, яка біда вийшла. Бідолашна!

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Та й її слід би також. Чого їх жаліти? Вони нас жаліли? От нехай тепер самі покуштують. Усіх вирізати, проклятих!

2-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Еге... Здуріла зовсім. Треба було хлопця відпустити.

1-ИЙ ЧЕРВОНОГВАРДІЄЦЬ. Куди пустити? Кого? Варняка чорт-зна що. З отаких малих по-виростають велики, то вони нам покажуть. Ходім краще! (*Виходять*).

ВАРТОВИЙ *виходить також.*

СОФІЯ залишається сама. Дивиться у вікно. Потім неспокійноходить по хаті. Хотіла була йти до дверей у передпокій, але потім роздумала — і рішуче сідає на стілець чекати. Надворі знов випал. Софія скроплюється, хоче бігти до вікна, але зупиняється і знов сідає.

Увіходить задиханий, але жвавий, у піднесеному настрої **ГРІНБЕРГ**. Простягає обидві руки Софії, швидко підходить до неї. **Каже:**

— Вибачте, будь ласка, товаришко, що примиусив вас чекати. Ніяк не можна було вирватися. Здоровенькі були, моя дорога! З перемогою, з тріумфом пролетарської справи!

СОФІЯ (*вітається*). Я до вас у важливій справі. Я не хотіла вам телефонувати...

ГРІНБЕРГ. А, так, так... Звичайно. Ну? Що? Га? Гаряче було вночі? Га? А як вони, мерзотники, тікали! Га? Це було просто таки надзвичайно. Ми їх мотлошили, як куріпок. Так ще банди хуліганів, босяків. Ну, а ви не дуже вночі хвилювалися? Чи вашого будинка не пошкодили? Я думав про вас і, уявіть собі, робив усе, що міг, щоб гарматні не летіли у ваш бік. Я навіть...

СОФІЯ (*нетерпляче*). Я дуже дякую вам, але я хочу попрохати вас...

ГРІНБЕРГ. Знаєте що, товаришко? Говорімо по-російському. Й-богу, тепер якось не до того. Ви мені вибачте, але момент... ну, занадто важливий і урочистий чи що, щоб...

СОФІЯ (*гостро*). Добре. Я говоритиму так, як вам хочеться...

ГРІНБЕРГ. Не так, як мені хочеться, а... Ну, та говорімо вже по-вашому, по-українському.

СОФІЯ. Дякую. А справа така, що вночі, при мені, у нас у домі червоноїардії заарештували моого батька й брата. Вони тепер тут, у цьому штабі. Їх мають розстріляти.

ГРІНБЕРГ. Вашого батька й брата? За що? Адже вони, ви казали, робітники.

СОФІЯ. Так, але вони українці. Вільні козаки.

ГРІНБЕРГ. Вільні козаки? Хм! Вони, кажете, тут?

СОФІЯ. Тут. Я ледве упрохала почекати з розстрілом до нашого приходу.

ГРІНБЕРГ (*стурбовано*). Тобто як? У якому розумінні?

СОФІЯ. Я сподіваюся, що ви їх урятуєте. Мені потрібна ваша допомога.

ГРІНБЕРГ. Як усе таки їх заарештовано?

СОФІЯ. Як ворогів, звичайно. Хіба ви не розумієте?

ГРІНБЕРГ (*гостро*). Я розумію. Але хто вони: старшини, вояки, вільні козаки, гайдамаки?

СОФІЯ. Вільні козаки. Я вже сказала вам.

ГРІНБЕРГ. Так що ж я можу зробити? Я ніяк не можу допомогти вам. Ми видали наказ усіх вільних козаків розстрілювати. Це найзапекліші вороги робітничого класу. Провокатори, зрадники, розбішаки. Це негідники, яких усіх до одного...

СОФІЯ. Я говорю про свого батька й брата. З огляду на це ви могли б обійтися без гуртової характеристики.

ГРІНБЕРГ. Вибачте! Прошу вибачити. Я розумію ваші почуття. І мені дуже й дуже прикро, що саме вам я не можу допомогти. Саме вам. Але зрозумійте й мене, товаришко, що я інакше не можу. Якщо звільнити вашого батька й брата, то чому не звільнити всіх? Чому тільки їх? Тому, що вони ваши радичі? У мене в самого брат — контреволюціонер. Але якщо його впіймають, я не рятуватиму його. Боротьба! У соціальній війні немає ні батька, ні матері, ні братів. Наши брати — всі соціально пригноблені, вороги — усі гнобителі. Я розумію, що ви як жінка. Та ще й до того ви стоїте далеко через своє соціальне становище від нижчих класів, що тепер борються за своє визволення.

СОФІЯ. Ах, до чого тут "жінка" і "соціальне становище"?

ГРІНБЕРГ. А до того, що треба мати мужність у боротьбі, товаришко. І треба зблизитися до трудящих, які борються, і ненавидіти їхніх ворогів. Треба ставити інтереси трудящих над родинні звязки. Якби ви були в наших лавах, то вам би й на думку не спало прохати за двох... контреволюціонерів, хай би вони були й ваші родичі. Але ви, звичайно, в іншому становищі. І я, зрозуміла річ, не можу бути в претенсії. Ба й навпаки: ви зробили нам таку велику послугу, за котру...

СОФІЯ. З яких же міркувань я зробила цю послугу? Як ви думаете?

ГРІНБЕРГ. Так, звичайно, симпатії ваші...

СОФІЯ. Годі про це. Отже, ви якнайрішучіше відмовляєтесь допомогти мені?

ГРІНБЕРГ? Я не можу цього зробити, товаришко, зрозумійте мене. Я порушу свій обов'язок, учиню підлість, зраду. Та я не маю й просто фізичної можливості визволити їх. Товариші не допускатимуть до цього, я мав би їх обдурити, збрехати. Зрозуміть, що... ви вимагаєте неможливого.

СОФІЯ. Отже, їх розстріляють? Так, як он тих? (*Хитає головою в бік вікна*).

ГРІНБЕРГ. Я не знаю, за що саме їх заарештовано. Може, щось з'ясується на їхню користь... Але я особисто...

СОФІЯ. Гаразд. Годі! Я розумію, що ви не можете.

ГРІНБЕРГ. Запевняю вас, що не можу. Да-ремно ви...

СОФІЯ. Та вже вірю вам. (*У розpacії*). Що ж мені робити, Господи? Я ж не можу, зрозумійт, не можу...

ГРІНБЕРГ. Я вас розумію, я розумію. Але іноді складається так, що...

ВХОДЯТЬ ГЛИКЕРІЯ ФЕДОРІВНА й ХРИСТЯ. Гликерія Федорівна — в темній великій хустці, Христя — в чепурненькій шапочці.

ГРІНБЕРГ. Куди? Куди? Хто ви такі? Чого вам тут?

СОФІЯ. Це до мене. Мати й сестра.

ХРИСТЯ (до Грінберга, схвилювано). Нам сказали, що ви приїхали, — і ми прийшли... Ви, напевно, від сестри знаєте... Ми вас благаємо...

ГЛИКЕРІЯ ФЕДОРІВНА (падає навколошки перед Грінбергом). Добродію, згляньтеся, простиш іх... Рідні ж вони наші.

ГРІНБЕРГ. Товаришко! Е, чорт! Добродійко, що з вами? Встаньте! (Хоче підвести її, але вона хапає його за ноги, благаючи: "Простіть іх... не встану"...). Не треба так добродійко... (До Христі). Та допоможіть же, підведіть її.

ХРИСТЯ. Ми вас благаємо... Рятуйте їх!

ГРІНБЕРГ (до Софії). Товаришко, та підвідіть же вашу матір! Це вже хто-зна й що...

СОФІЯ мовчки, тісно стуливши губи, пожмуро дивиться вбік.

ГРІНБЕРГ. Добродійко, встаньте, я вас прохаю. Зрозумійте ж, що я так не можу... Е, чорт! Але не можу ж я, не маю права.

ХРИСТЯ. Ми вас благаємо... Ви можете...

ГРІНБЕРГ. Е, сто чортів! (Відвертається від Гликерії Федорівни, але вона повзе за ним. Тоді він рішуче повертається й виходить у двері до передпокого).

ХРИСТЯ (підводить Гликерію Федорівну). Встаньте, мамо!.. Встаньте, годі. Буде в нас. Навалялись у ногах Софійних приятелів... (До Софії). О, сестро, Бог тобі цього не простить! Невинно дивиця? А хто ж із оцим самим шепотівся учора та щось йому передавав? Га? Хто успіхів їм бажав? А-а, чула я вчора, та не знала, що то за "успіх", а то б... А хто з отим поганцем Тихоном наслав на тата й Марка більшовиків учора? Хіба не ти? Проклята! Приїхала! Продала всіх нас і втекла сюди!...

ГЛИКЕРІЯ ФЕДОРІВНА (плаче). Годі, доню, ходім. Бог з ними...

ХРИСТЯ. А що заплатили тобі за наші слізки, за кров нашу? Що взяла за батька й брата? Га?

СОФІЯ (до Гликерії Федорівни). Мамо, ради Бога, не вірте їй! Мамо, вони....

ХРИСТЯ. За всю Україну що взяла? Ух, ти поганка! Своїми б руками задушила тебе! (Рантом грізно, з ненавистю). Віддай же нам батька й брата! Віддай зараз! Іди до своїх полюбовників, кажі, щоб зараз же випустили їх! Іди!

(Далі буде)

МІСЦЯМИ ВИЗНАЧНИХ ГЕНЕРАЛІВ США

Багато людей ще добре пригадують Другу світову війну та генералів США, що керували великими військовими з'єднаннями. У США серед живих лишився лише один з високих старшин — п'ятизірковий генерал Бредлі. Вже давно померли генерали Маршал, Петтон, МакАртур та Айзенгауер.

Генерал Петтон, що керував Третьюю непереможною американською армією в Європі, яка розгромила німецькі війська, був одним з найкращих генералів. Про нього багато написано книг, а недавно в театрах Америки висвітлювано фільм про нього. У Форт Нокс, штат Кентуккі, після Другої світової війни відкрито музей та парк його імені. В зелені дерев у парку виставлено для глядачів сотні танків, гармат, тягачів, мінометів та іншої зброї. Домінует зброя, забрана від німців армією Петтона в Африці та в Європі. Але немало тут зброї, особливо танків та гармат, японської, чеської, радянської та китайської, яку захоплено під час світової війни та війн у Кореї та В'єтнамі. Довжелезний ряд — від першого танка Америки до останнього, найновішого — простягся в цьому парку. Генерал Петтон за Першої світової війни був першим організатором і керівником танкової частини. У великій авдиторії для відвідувачів показується фільм про життя і військові подвиги Петтона. Як відомо, вже після війни в 1945 році Петтон їхав із своїм другом на поховання в Німеччині, коло Мангайму, і його особисте авто зударилося з вантажним військовим автомобілем. У наслідок цієї аварії він був спаралізований і незабаром помер. Поховано генерала на його бажання, разом з тисячами його вояків на військовому кладовищі в маленькому Люксембургу. У музеї приміщені всі його особисті речі: одіж, тисячі фотографій, різна мала зброя та три авта, якими генерал користувався під час Другої світової війни. вантажне авто, пристосоване для похідного штабу, джіп, яким він безстрашно літав від частини до частини під час боїв, та авто, в якому він зазнав аварії.

В іншому штаті — Вірджінії, на побережжі Атлантического океану — в центрі міста Норфолк, стоїть чудовий сто-п'ятнадцятирічний будинок колишнього суду. Це тепер пам'ятник генералові МакАртуріві, що керував військами в боротьбі проти японців. В цьому будинку він і похованний. Довкола саркофага стіни прикрашені прапорами та цитатами з його відомих промов. У кімнатах виставлено його відзнаки, медалі та тисячі різних подарунків від військових країн та народів, з якими він співдіяв чи яким допомагав під час війни. Побіч будинка-пам'ятника, який своєю формою нагадує капітолій штатів, дві будови — велика авдиторія, де висвітлюється фільм про життєвий шлях МакАртура, та його особисті речі, якими він користувався як главнокомандувач військ на Тихому океані, та менший будинчик, недавно побудований, — це меморіальна бібліотека генерала та кіоск із сувенірами.

Нехай це буде Вашою амбіцією, Дорогий Передплатнику, — приєднати бодай одного передплатника "Нових днів"!

ЩЕ КІЛЬКА СЛІВ ПРО СПІЛКУ ВИЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ (До 45-их роковин)

У місяці травні 1929 року почалася трагедія України, що привела до прилюдного судового процесу Спілки Визволення України й загибелі по ньому найціннішої верхівки української наукою інтелігенції. Досі не в одній уже статті, як тільки це можливо за теперішніх обставин, я належно висвітлив цю справу Спілки Визволення України. Тепер молодшому й прийдешньому суспільству треба чекати й почути, як висвітлють її історики, якщо їм пощастиТЬ добути оригінальну документацію в цій справі. А поки що можна було, і тепер іще, базуватися на свідченнях сучасників, що так чи інакше були причетні — безпосередньо чи посередньо, чи навіть тільки як спостережливи та вдумливі аналізатори подій та явищ тих часів. Я, як безпосередній учасник слідства й судового процесу в справі Спілки Визволення України в ролі підсудного, у згаданих своїх статтях твердо зазначив, що в двадцятих роках такої політичної організації з такою назвою, як її представила на судовому процесі 1930 року окупаційна комуністична влада, — не було. То була чистісінка провокація — цю справу вигадала московська більшевицька влада із тим, щоб розрідити національну атмосферу в Україні та знищити творця її носія цієї атмосфери, а найголовніше — творця української науки й культури, українську наукову інтелігенцію. Така організація, коли взяти до уваги обставини й умови 20-их років на Україні, не мала б жадного ґрунту, коли навіть комунебудь спало б на думку закласти таку організацію. Тоді була вже, іще від 1919 року, політична організація — Братство Українських Державників (скорочено — БУД), але її вона не виявляла ніяких ознак життя, бо до того не сприяли тодішні обставини. Отож я й у своїх давніших статтях, і тепер цілком відповідально, щиро й правдиво можу твердити, що такої організації — Спілки Визволення України, як її повали більшевики, — не було.

Ми вже маємо й інше свідчення. На книжковому ринку вже з'явилася книжка А. Солженицина "АРХІПЕЛАГ ГУЛАГ". У ній автор з незаперечною переконливістю, на підставі багатьох свідчень, доводить, як і для чого творилися "політичні" організації, узявши широкий діапазон часу від 1918 року до 1956.

Книжку "Архипелаг ГУЛАГ" найперше треба було б прочитати старшим віком членам еміграційної СВУ, а особливо "почесній голові світової управи" цієї організації Н. Павлушкивій, щоб вони бодай на старості скинули полуду з своєї голови, а також і з очей. Вони жили під советами, і то довгий час, а нічого не бачили й не чули.

Загальне життя минало повз їхні очі й вуха. А якщо щось і бачили, то віддавшись вузьким міщанським інтересам, не спроможні були аналізувати баченого. Також треба прочитати цю книжку й молодшому поколінню з цієї еміграційної організації, щоб побачити, як їх шиють у дурні й обдурюють їхні провідники на чолі з Н. Павлушкивовою.

Н. Павлушкива у своїх статтях у брудному журналі "Місія України" намагається без найменшої аргументації довести, що Спілка Визволення України була. Усе її намагання базується тільки на тому, що лає й обпліює мене, називаючи більшовицьким агентом,ексотом тощо. Я аж ніяк не збираюся полемізувати з Павлушкивовою в цій справі; це для неї було б забагато чести. Я тільки хочу вказати на ті перекручення й фальшування історичних подій і явищ в її писаннях, що їх вона допускається в своїй статті. А це вже межує з безчестям і несумлінністю Павлушкивової вводити в облуду читача. Коли чого добре не знаєш, то й не пиши.

В одній із своїх статей я подав, що коли закінчилося слідство в справі СВУ, то мене мій слідчий завів до такої кімнати, де були розложені на прилавках при стінах папки із свідченнями всіх підсудних, і сказав, що за совєтськими законами кожний підсудний має право обіznатися з тим, що написали інші підсудні на передсудовому слідстві, тим то я можу брати будь-які свідчення підсудних і перечитувати їх. Згодом на суді я багатьох своїх співпідсудних питався, чи водили їх до тієї кімнати, і всі відповідали, що водили, нікого не обійшли. Нарешті з допиту найголовнішого підсудного, академіка С. О. Єфремова, було видно, що його водили до тієї кімнати.

А Павлушкива ось що пише: "Проте, серед інших більш ніж сумнівних "оповідань" К. Туркало не можна оминути його тверджень, що йому, органами ГПУ, були нібито, показані всі матеріали слідства". І в дальшому тексті тієї самої статті: "Твердження п. К. Туркало, що його було допущено до всіх матеріалів передсудового слідства, це були й таємні звітиексотів ГПУ (підкреслення мої — К. Т.) може мати два аспекти: або К. Туркало стояв близько ГПУ, тоді, звичайно, йому могло бути дозволено те ознайомлення; або він написав неправду, для того, щоб обвинуватити М. Павлушкивовою, що нібито він написав у своїх зізнаннях все, що від нього вимагали слідчі. Коли М. Павлушкивовий дійсно йшов на співпрацю з ГПУ, то чому його покарано, як небезпечного ворога комуністичної Москви?" Для "пушкії важності" Павлушкива додала ще й "таємні

звіти сексотів ГПУ". А я писав тільки про свідчення підсудних; більше там жадних матеріалів чи звітів не було.

В одній із своїх статей я писав про галицьку школу Старшин, що містилася в будинку колишньої, іще царської, артилерійської школи, а 1918 року в тому будинку був Український університет. Цю галицьку школу 1921 року розгромлено й багато з командного її складу розстріляно. І я тоді, як лектор природознавства (не української мови, як зазначає Павлушкива) цієї школи, відсидів у ЧК кілька місяців. А Павлушкива пише: "Та школа зовсім не була "галицькою", але загальною і в ній було найбільше росіян". Не знавши — злочинно так полемізувати. Школа червоних старшин таки справді була в Києві, але згодом, десь уже наприкінці двадцятих років. Вона була десь на Соломенці біля Лисої Гори. Я там не був і докладно не знаю, в якому будинку вона містилася. Знаю тільки добре, що ця школа "обслуговувала" нас, арештантів, у справі СВУ, а особливо 1931 року, коли я зазнавав тортур по повторному арешті після СВУ.

Іще можна вказати на таке неправдиве зазначення Павлушкивої, що газета "Пролетарська правда" була органом обкому КП(б)У. Обком КП(б)У мав газету "Комуніст", а не "Пролетарську правду".

Я відзначив тільки головніші історичні перекручення Павлушкивої, а загалом ціла її стаття побудована на таких недоброякісних брехливих перекрученнях, виссаніх із нерозумної голови вигадках. Їх я подаю для того, щоб запаморочені молодші члени еміграційної СВУ могли задуматися над тим, щоб звільнитися з-під опіки недобросовісних опікунів. Зрештою треба визнати, що організація СВУ була б корисна, коли б вона, викривши більшовицьку провокацію з Спілкою Визволення України 1929-1930 років, та взялася не до роботи ВІЗВОЛЕННЯ УКРАЇНИ, а до роботи, що сприяла б визволенню України. Згадуваний уже А. Солженіцин серед сотень дутих політичних справ згадує й СВУ, назвавши "Союз Визволення України".

У першому перекручені факту про права підсудних обізнатися із свідченням інших підсудних у тій самій справі Н. Павлушкива додає ще й таке: "Коли М. Павлушкив дійсно йшов на співпрацю з ГПУ, то чому його покарано, як небезпечного ворога комуністичної Москви?" Андрія Ніковського також покарано, як небезпечного ворога комуністичної Москви, а він, як я довідався про це 1934 року, уже працював у Ленінградській філії Академії Наук СРСР. Я досі в своїх статтях про СВУ подав про М. Павлушкива тільки виривки з його допиту на суді. На судовому допиті Павлушкив виглядав далеко не таким "героєм", як його намагається в тій самій своїй статті виставити сестра Н. Павлушкива. В одній із своїх статей я ще зазначав, що М. Павлушкив написав тисячу сторінок своїх передсудових свідчень, тоді як головні підсудні написали по

200-300 сторінок. Беручи до уваги те, що Ніковський, діставши за судовим вироком, як і М. Павлушкив, 10 років суворої ізоляції, був на волі й працював, можна припустити, що й М. Павлушкив десь, можливо, працює, але йому заказано обvizватися й виявляти себе кому б то не було.

А. Солженіцин на стор. 105 своєї книжки "Архипелаг ГУЛАГ" пише (в українському перекладі): "Що більше минало безпісьменних років, то важче збирати розсіяні свідчення уцілілих. А вони кажуть нам, що творення дутих справ почалося ще в ранні роки органів (він так називає ЧК, ГПУ, НКВД, МГБ тощо — К. Т.), щоб відчутна була їхня повсякчасно незмінна діяльність...". Вожді еміграційного СВУ проглядили це. Вони, хоч і жили довгий час на Україні, під советами, але, треба думати, нічого не бачили, а як що й бачили, то через свою обмеженість не могли аналізувати, бо не розуміли подій і явищ.

Коли в советах творилися такі дуті, але гучні політичні справи, що їх виносили на прилюдні судові процеси, поліційні органи неминуче дбали про те, щоб серед арештованих "приголубити" собі когось із них у помічники, який чи які допомогли б їм зрежисерувати належно цілу справу для прилюдного судового процесу. А. Солженіцин у згадуваній уже книжці докладно описує перебіг суду над віс'омома підсудними "Промпартії", що відбувся того самого року, що й СВУ. тільки трохи згодом. Тут за такого "режисера" він виводить самого професора Рамзіна. Коли б А. Солженіцин докладно обізнався з процесом СВУ, то напевно помітив би це в Ніковському й Павлушкиві, бо про це багато було розмов між підсудними СВУ під час судових перерв.

На стор. 396-ї А. Солженіцин подає те, що сказав на суді "Промпартії" підсудний Федотов: "Ув'язнення в тюрмі принесло користь не одному мені... Я навіть ліпше почиваюся в тюрмі, як на волі (укр. переклад К. Т.)". Так само й Павлушкив на суді заявив, що тюрма вплинула на зміну його світогляду, а також стверджив Любченкове ("громадський" обвинувач від ЦК КП(б)У) запитання, що в більшовиків не тюрма, а будинок перевиховання.

У ці сумні роковини схилімо свої голови та в жалобі згадаймо з пошаною про тих три десятки наших найцінніших представників науки, що загинули в наслідок провокаційної Спілки Визволення України.

ОЛЕКСАНДЕР СМОТРИЧ

"БУТЯ"

ЗБІРКА ОПОВІДАНЬ

123 стор. Ціна 2.50 дол.

З замовленням звертатися:

"PLY" Co-op Ltd.

768 Queen St. W., Toronto 140, Ont., Canada

НЕСТОР СЛАВІСТИКИ

До 80-ліття Дмитра Чижевського

4-го квітня 1974 р. довершився восьмий десяток літ у житті професора Дмитра Чижевського. Цю дату відзначає ученя громада в культурному світі, як було вже року 1964 і 1969, коли видано міжнародні наукові збірники на пошану Дмитра Чижевського.

Неможливо в короткому нарисі дати повний огляд наукової праці Дмитра Чижевського, який збагатив і поглибив наукові розвідки про культуру слов'янських народів, зокрема України, та про культуру світову.

Перед Першою світовою війною я вчився з Д. Чижевським у гімназії в м. Олександрії на Херсонщині, а на еміграції в Празі чеській належав з ним до професорської колегії Українського високого педагогічного інституту імені М. Драгоманова та Українського університету.

Про предка Дмитра Чижевського згадано в Енциклопедії Брокгауза і Ефрана, в томі 76, 1903 р., на стор. 819:

"Чижевські — шляхетський рід, що має початок від Петра Лазаровича Чижевського, придворного "тенориста", котрому цариця Єлизавета Петрівна в 1743 р. подарувала потомственне дворянство".

Відомо, що за цариці Єлизавети українські пісні й музика були в великій моді на Московщині, бо й сама Єлизавета тайно повінчаалася з українським бандуристом Олексієм Розумом, якому дала титул графа, змінивши прізвище на Розумовський.

Предки Дмитра Чижевського не зосталися жити на Московщині і вернулися на Україну. Із цього роду вийшов, між іншим, визначний український громадський діяч на Полтавщині наприкінці 19 і на початку 20 століття — Павло Іванович Чижевський. Він був вибраний членом II-ої Державної Думи, яку царський уряд розпустив (розігнав) за вимоги радикальних реформ в імперії. Павло І. Чижевський був після проголошення самостійності УНРеспубліки в дипломатичній службі у Швейцарії. 1921 р. вийшла його книжка у Відні: "Основи української державності". Дмитро Чижевський у листі до мене 25 лютого 1974 р. згадує, що Павла Ів. Чижевського високо цінили як науковця, але він мусів покинути наукову кар'єру в університеті: поліція заарештувала його на російсько-австрійському кордоні при перевозці політичних видань Мих. Драгоманова, друкованих у Швейцарії.

Батько Дмитра Чижевського — Іван Костянтинович Чижевський, брат у первіс (двоюрідний) Павла Чижевського; ліберальний діяч на Херсонщині, був власником невеликої земельної маєтності в Олександрійському повіті і мав дім в Олександрії.

Проф. Дм. Ів. Чижевський

Олександрії. Був покараний засланням на північ Московщини і після звільнення російська адміністрація не давала йому ходу в громадській роботі.

В Олександрії народилися Дмитро Чижевський і його молодша сестра Марія. Середню освіту в Олександрійській гімназії здобув Дмитро Чижевський 1911 р. і записався на фізично-математичний факультет університету в Петербурзі. Клімат царської столиці шкодив здоров'ю Д. Чижевського і він незабаром перешов до Київського університету, де почав учитися на історично-філологічному факультеті. Наукові здібності Д. Чижевського високо оцінили професори університету, але більшовицький режим, що запанував в Україні, став на перешкоді науковій праці Чижевського. Ледве врятувався він від смерті в концентраційному таборі і по виході на волю добився до Німеччини 1921 року. Вивчення філософії в німецьких університетах розширило його знання й принесло йому пошану і приязнь у наукових колах.

Від 1923 року Чижевський був професором філософії в Українському педагогічному інституті в Празі і незабаром професором Українського університету в чеській столиці. Поряд з педагогічною працею Чижевський розвинув широку наукову діяльність: численні його статті й книги

були друковані різними мовами — на теми з філософії та історії літератури й культури. Має велику вагу книга Д. Чижевського "Нариси з історії філософії на Україні", видана в Празі 1931. року.

Чижевський переїхав з Праги до Німеччини 1929 р. і від 1930 р. став професором університету в місті Галле, де й застала його Друга світова війна. Після війни, від 1945 р. до 1948 р., Д. Чижевський був професором університету в Марбурзі (Західня Німеччина), а від 1948 до 1955 року — у Гарвардському університеті, Кембрідж, Америка, а від 1956 року в Гайдельбергу і до пенсіонування був директором Слов'янського інституту при цьому університеті.

У Німеччині під редакцією Д. Чижевського вийшли наукові серії: *Forum Slavicum* (Слов'янський форум) — 45 томів — та *Slavische Propyläen* (Слов'янські Пропілеї) — 150 томів. Д. Чижевський — член редакційних колегій часописів: *Herrigs Archiv* (Архів Герігса), *Südostforschungen* та інших. З передмовами Чижевського видано деякі твори російських письменників-символістів (А. Белій) та футурістів.

Коли Чижевському доводиться головувати на міжнародних славістичних конференціях, то він говорить до учасників усіма слов'янськими мовами. Список книг і статей Чижевського зайняв більшість тома.

Д. Чижевський був обраний у члени УВАН, Слов'янського інституту (Прага), кількох наукових товариств в Англії.

У кожного мусить викликати подив широкий обсяг наукових інтересів і глибина творчого розмаху в дослідницькій праці Д. Чижевського: філософія, література, історія, мовознавство, теологія, характерологія, навіть астрологія. Він справжній "полігістор". Часто він стає піонером у науці, протоптує нові шляхи, уживає нових метод наукового дослідження.

Д. Чижевський дав характеристику світогляду деяких українських мислителів: "Філософія серця". У праці, що вийшла в Німеччині з історії політичних ідей у Росії ("Свята Росія" — *Heiliges Russland*) Чижевський відзначив поширену в російському політичному думанні рису "степенування" (*potentierung*). Коли політичні ідеї в Західній Європі мали релятивну вагу, то російські ідеологи, навпаки, творили із запозичених теорій абсолютні істини, аксіоми, догмати. То — шлях до політичного фанатизму з усіма лихими наслідками.

У Галле Чижевський зробив між двома війнами велике відкриття для чеської і світової культури: він знайшов в архіві рукопис праці славного чеського педагога, містника і патріота чеської незалежності Яна Амоса Коменського — "Пансофія".

Як дослідник літератури Д. Чижевський вивчає форми і стилі поетичної творчості. Адже поезія відрізняється від праць наукових і публіцистичних тим, що висловлює ідеї в мистецькій формі.

Дівча мише, чорнобриве
Несло з льюху пиво.

писав Шевченко, побачивши босу дівчину-кріпачку, і дав вираз своєму жалеві в поетичній формі. Журналіст, соціолог, політик людяних поглядів міг би написати статтю або сказати промову проти поневолення трудящих. Шевченко — інакше:

Боже сильний! Твоя сила
Та Тобі ж і шкодить.

У своїй "Історії слов'янських літератур" та в інших працях Д. Чижевський покаузє ровиток і взаємні впливи літературних стилів: ренесанс, бароко, класицизм, романтизм, реалізм, символізм, футуризм та ін. Він "воскресив" українську бароккову літературу 17-18 століть, яку вважали за зовсім безвартісну українські дослідники 19 і 20 віків: П. Куліш, С. Єфремов та ін. Чижевський підготував видання творів українського бароккового письменника Климентія Зіновієва.

Про літературний рух на Московщині в 17 і на початку 18 віку Чижевський писав, що в той час Московщина була "літературною провінцією" України. Це викликало протести підсоветських істориків літератури. Чижевського названо в Києві "українським буржуазним націоналістом". І "формалізм" літературознавчих праць Чижевського засуджують в СРСР як "реакційний".

Д. Чижевський відкинув погляд на творчість М. Гоголя як "реалістичну". За "реаліста" вважали Гоголя критики — Н. Чернишевський, В. Белінський, О. Скабичевський та ін. Д. Чижевський цитує Гоголеву "Повість, як посварились Іван Іванович та Іван Никифорович", де написано, що свиня Івана Івановича прибігла до міської управи Миргорода, скопила в зуби скаргу, яку написав Іван Никифорович на свого ворога Івана Івановича, — і втекла. Чижевський стверджує, що в цьому епізоді, як і в численних інших пригодах, описаних у творах Гоголя, немає ніякого реалізму. Натомість у творах Гоголя багато фантастики й містички.

Пригоду убогоого чиновника Акакія Акакійовича, з якого грабіжники здерли нове пальто ("Шинель"), Чижевський переносить із сфери реалізму в обсяг морально-релігійної уяви Гоголя. Письменник хотів показати гріх людини, що надто прив'язалася до світових вигод (теплий одяг — "шинель"), і це довело Акакія Акакійовича до смерті. Пишучи повість про героя "Шинелі", Гоголь пильно читав релігійну літературу.

До "акрибей" (точність) Чижевського належить і його талант руйнувати "легенди", які повторюються в різних працях з літератури. Відома фраза, яку здавна приписували Федорові Достоєвському, який нібито сказав про вплив Гоголевої "Шинелі" на його творчість: "Всі ми походили із Гоголевої "Шинелі". Чижевський ствердив, що ці слова приписав Достоєвському французький критик Ежен Вотюе (Vogüé), який жив від 1848

до 1910 р. (The Slavonic and Easteuropean Review, червень 1952 р.).

Д. Чижевський високо ставить поетичну красу наших літописів: у цьому він згідний з другим великим українським дослідником — Михайлом Грушевським. Чижевський написав працю про стиль Київського Літопису і переклав Лаврентіївський Літопис із своєю передмовою. У Мюнхені вийшов з передмовою Чижевського славний Києво-Печерський Патерик, передрук видання Української Академії Наук з 20-их років. Пера Чижевського і праця про знаменитого релігійного письменника 16-17 століття Івана Вишенського, і він же переклав твори філософа 12 століття Кирила Туровського. Під редакцією Д. Чижевського вийшли м. ін. колективні праці, як *Slavische Studienbücher* (книги слов'янських студій), Hegel bei den Slaven (Гегель у слов'ян) тощо.

У листі від 25 лютого 1974 р. повідомив мене Чижевський, що він бере участь у редактуванні "Вибраних творів" Яна А. Кменського в трьох томах, що друкуються в Німеччині, і видає свої статті хорватською мовою та мовами іншими про хорватські проблеми. Книга Чижевського про Г. Сковороду вже надрукована, а книгу про Гоголя він закінчує і пише, що в ній буде "дуже багато нового".

Не будуть забуті в науці нариси і рецензії Чижевського, друковані в різних славістичних журналах під рубрикою "Плоди читання". У цих писаннях його видно величезну ерудицію автора, надзвичайну далекосіжність його наукових горизонтів. Після смерти німецького славіста Макса Фасмера (Vasmer — 1886-1962) нема в світі іншого науковця, що так суверенно опанував проблеми літератури й культури слов'янських народів, як Дмитро Чижевський. Численні студенти Чижевського в різних університетах стали професорами й авторами солідних праць у ділянці літератури й культури.

Дослідники української історії, літератури, етнографії і культури мають віддавна "мороку" з термінологією. Мих. Грушевський писав — "Україна-Русь", П. Куліш — "Південна Русь". У Шевченка, Мих. Максимовича, М. Костомарова знаходимо назви — "Україна" і "Малоросія", "малоросійський". Автор "Історії Русів" називав нашу країну "Руссю" або "Малою Росією". Він відмовляв московцям права називати Московщину "Руссю".

Словом "Русь" називали насамперед землю полян, Київщину. Пізніше ця назва через київських (руських) князів та через православну церкву, що мала в Києві "Митрополита всея Русі", поширилася на всі українські землі. Захопивши північні території (Сузdal', Рязань, Ростов), Київські князі не називали цих областей Руссю. Ідучи в Україну, вони казали "Идем в Русь" (Літопис).

Татарські наїзди підірвали силу Києва, і навіть митрополити з Києва переселилися на північ —

ПРОСИМО ВИПРАВИТИ І ВИВАЧИТИ:

Чотири рядки вірша — "Як паростъ виноградной лозы..." — у "Н. днях" за березень ц.р., стор. 27, належать М. Рильському, а не В. Сосюрі.

Автор статті і редакція

перше у Володимир над Клязьмою, потім у Москву. Там умер "Митрополит всея Руси" Петро 1326 р. Московські князі почали й себе називати володарями Руси. Титулом князів "руських" називали себе і литовські володарі й польські королі, коли вигасла династія Романовичів у Галицько-Волинській державі.

Аж до первого поділу Польщі між Австрією, Росією та Пруссією 1772 р. Галичину називали "Руським воєвідством". Московщина (від 1721 р. "Російська імперія") привласнила собі назву Русь ("Велика Россия"), Україні залишено назву "Мала Росія".

В науці і літературі Західної Європи й Америки під термін *Russia*, *Russie*, *Russland* включають і культурну спадщину України-Руси. Це має причину і в тому, що після охрищення нашої Русі в Києві за князя Володимира 988 р. почала творитися на сході Європи спільна культурна сфера на основі староболгарської мови. Однак еволюція східно-слов'янських племен після татарської інвазії 1237-1240 рр. пішла різними шляхами. Д. Чижевський згадує це в своїх наукових працях.

Мені здається, що було б раціонально визнати літературні твори та інші культурні пам'ятки, які виросли на українському ґрунті, терміном *Ruthenian*, *Ruthene*, *Rutnenisch*. Адже це слово зовсім не застаріло, бо вживается в Римській церкві і було урядовим терміном для означення частини нашого народу в Австро-Угорщині аж до 1918 року. Цим способом було б учинене справедливе розмежування між українською та "великоросійською" культурною спадщиною. Не було б тоді закидів на адресу "російських великороджавних шовіністів", з одного боку, та проти "українських сепаратистів", з другого.

З нагоди 80-ліття Дмитра Чижевського прилучаю свій голос до привітань численних його приятелів, що пришлють йому поздоровлення на день 4-го квітня ц.р.

Оглядаючись на свою наукову працю і велики досягнення на ниві культури. Дмитро Чижевський мав би право сказати словами поета Горація: Exegi monumentum aere perennius (Створив я пам'ятник, тривкіший за метал).

Бо твори науки й мистецтва живуть і тоді, коли держави й цілі народи зникають, розпливаються в ході історії.

Боюся, однак, що Дмитро Чижевський, завжди критичний до себе, буде вважати це за "культ особи".

Березень 1974

Проф. Д. І. Чижевський
Гайдельберг, Німеччина.

Високодостойний і Дорогий Дмитре Івановичу!

Президія Об'єднання Українських Письменників "Слово" має велику приемність від усого свого членства привітати Вас з 80-річчям від дня Вашого народження.

Члени нашого об'єднання знають і високо цінують Ваш значущий вклад в українську і світову славістичну літературну науку. Знають і з вдячністю підкреслюють це не тільки наші члени — літературні критики, фахівці порівняльної літератури і славістики, які здебільшого самі посідають поважні позиції у славістичних відділах багатьох університетів західного світу, але й наші поети, прозаїки і драматурги, що свої знання духовного світу слов'янства та українського місця в ньому черпали і черпають із Ваших праць.

Поза багатьма Вашими досягненнями у світовому слов'янознавстві — велика Ваша заслуга в українській науці ще й у тому, що Ви зуміли науково довести і показати наші вікові духові контакти з західним слов'янським і взагалі європейським світом. Після Ваших праць, друкованих українською, російською, німецькою, чеською, англійською та іншими мовами ("Історія староруської літератури 11, 12, 13 століть", Українське літературне бароко", "Історія української літератури", "Нариси з історії філософії в Україні", "Філософія Г. С. Сковороди", "Шевченко і Д. Ф. Штравс", "П. О. Куліш, український філософ серця", "Культурно-історичні епохи", "Нарис порівняльної слов'янської літератури" та багато інших), українська духовна проблематика вийшла у широкий світ і стає повноправною дисципліною в загальнослов'янських студіях.

Цих Ваших досягнень ніхто, ніколи заперечити не зможе. Це Ваш великий подвиг у нашій історії. За все це Вам, Дорогий Дмитре Івановичу, привіт, низький поклон і пошана від Об'єднання Українських Письменників в еміграції "Слово".

Будьте ж міцним і здоровим ще багато років!

За Президію ОУП "Слово"

Григорій Костюк
голова

Остап Тарнавський
секретар

ДЕ МОЖНА ПРИДБАТИ "ЗАХДІНОКАНАДСЬКИЙ ЗБІРНИК"?

Перший том Західноканадського Збірника, видання Осередку НТШ на Західно Канаду, з сімома науковими статтями, хронікою осередку та бібліографією українських науковців у Канаді, можна придбати, пославши 5.00 на адресу:

SLAVUTA PUBLISHERS

72 Westbrook Drive
Edmonton, Alberta, Canada

В ОБ'ЄКТИВІ — КАРПАТИ

ШОВКОВА КОСИЦЯ

Можна не виїздити з дому й зробити цікаву та пізнавальну подорож у Карпати. Досить для цього неквалено перегорнути сторінку за сторінкою видання, яке зветься "Шовкова косиця". І ви побачите більше, ніж під час тривалої мандрівки. Ми-луватиметься не тільки гірськими краєвидами, синіми лісами, чистими плесами озер, а й зазирнете у таємничий, малодосяжний оку дивосвіт.

Таку подорож пропонують допитливі й спостережливі автори фотоальбома, озброєні камерами й телеб'єктивами, ім вдалося широко відобразити різноманіття багатої природи Карпат і на провесні, і влітку, осінньої та зимової пори.

Упорядник альбома, доктор біологічних наук В. Комендар, який очолює Закарпатське обласне відділення Українського Товариства охорони природи, у вступному слові каже: "Стежки в горах то звивисто біжать поміж деревами, то круто здіймаються вгору і поки дістанешся до земної доночки зірок — до шовкової косиці — буде чимало зустрічей дивовижних. Кожної міті природа дарує нову таємницю і запрошує пройнятися нею".

Не одна така дивовижна мить увічнена фотомайстрями на плівці. Ви побачите в усій красі і шовкову косицю, або ж, як ще звати цю рослину — едельвайс, і перші зесянні квіти — підсніжники, і лебедів, що повертаються з вирію, і рідкісного лтаха — чорного лелеку, і глухарів, які токують.

Широка долина, ряснно вкрита квітами. Це єдиний в країні заповідник вузьколистих нарцисів. А ось старожили Карпат — лисиця, видра, рись, ведмідь, поруч — новосели: fazani, олені, зубри.

Вміло дібрани ілюстрації зразмо переконують у тому, як дбайливо охороняється природа гірського краю, як примножуються її багатства.

Лаконічні, інформаційні тексти до фота здало доповнюють поетичні строфи з творів Івана Франка, Лесі Українки, Максима Рильського, Володимира Сосюри та інших видатних письменників.

Автори ілюстрацій — кваліфіковані фотомайстри та водночас знавці природи. Серед них відомий науковець, доктор біологічних наук М. Войніщенський, молодий вчений Л. Михайлівський, справжній снайпер фотополювання М. Карабута, майстри кольорових краєвидів Я. Дацюк, С. Мишанич, Д. Стародуб, Б. Градов.

Вийшов фотоальбом у видавництві "Карпати": головний редактор — Л. Годований; художнє оформлення — В. Писаренка.

Г. Коренчук
(Україна)

УРОЖАЙ 1973 РОКУ В СРСР І НА УКРАЇНІ

1973 рік для Радянського Союзу був вирішальним роком дев'ятої п'ятирічки. Від виконання народньогосподарського пляну в цьому році дуже залежить і успішне завершення загального пляну 1971-1975 років.

1972 рік був для сільського господарства СРСР катастрофічним. На великій території країни вимерзло до 40% озимих посівів, головним чином пшениці, та набагато зменшився врожай від великої посухи, що охопила значну частину європейської частини СРСР.

Валовий збір зерна був у 1972 році на 20 мільйонів тонн менший за передбачуваний пляном. А через несприятливу погоду ще й сталися значні втрати зерна при зборі врожая. Тому-то були мобілізовані всі сили та можливості, щоб у 1973 році не тільки виконати плян збору зерна та інших культур, але й покрити недобір зерна 1971 та 1972 років. Заплановано зібрати в 1973 році 197,4 мільйона тонн зерна, зокрема 120 млн. т. в РРФСР, 30 млн. т. у Казахстані та 40 млн. т. на Україні (в межах УРСР). Збільшення валового збору зерна намагалися досягти шляхом поширення площ нових високопродуктивних сортів різних культур, а насамперед озимої пшениці, більшої інтенсифікації їх вирощування та розширення площ посіву під зерновими культурами. Так, на Україні, крім розповсюджених сортів озимої пшениці Миронівська 808, Безоста 1, великі площини зайняли нові високоврожайні сорти озимої пшениці — Кавказ, Аврора, Миронівська ювілейна, Іллічівка, Дніпровська 521, Одеська 51. Прибій, Поліська 70 та інші. На значних площах посіяно нові сорти ячменю, як Донецький 4, Нутанс 244, Ельгіна. Найкращі гібриди кукурудзи зайняли гарантовану зону високого врожая цієї культури.

Майже на 6 мільйонів тонн більше, ніж минулого року, було внесено в ґрунт (в СРСР) мінеральних добрив. На один гектар орної землі на Україні внесли 5,3 тонн органічних та 3,5 центнерів мінеральних добрив. Розширено зрошувальні площи під пшеницю та курудзою. Вільних освоєних земель у Союзі практично немає, і розширення площ посіву під зернові культури йшло коштом скорочення площ під інші культури та розорення таких досі не оброблених земель, як придорожні смуги, прифермерські двори, перелоги садибного фонду, зріджені малопродуктивні сади, кущові тощо. Площи під зерновими культурами збільшено в усіх союзних республіках. На Україні їх збільшено на 300 тисяч гектарів.

З причини твердості ґрунту (наслідок літньої та осінньої посухи) плян посіву озимих культур (1972 р.) виконано лише на 77%, тобто посіяно

27 мільйонів гектарів. Але зима 1972-73 року була не дуже сурова й озимі посіви вийшли з неї, в основному, в доброму стані.

4-го червня закінчено в СРСР сівбу ярових культур, яка (сівба) пройшла задовільно. Зернові та зернобобові культури (без кукурудзи) зайняли 94,1 мільйона гектарів.

Порівняно до минулого року посіви зернових в СРСР збільшились на 3,2 мільйона гектарів. Кукурудза на зерно зайняла понад 4 мільйони гектарів.

Погода під час вегетації рослин у 1973 році була дуже сприятлива й подавала надії на добрий урожай. У травні й червні перепадали дощі, часом зливні, і стояла тепла й жарка (у червні) погода. Стан зернових культур був добрий. Розвиток їх випереджав середні багаторічні терміни на 5-10 днів. В першу декаду липня в Прибалтиці, в північно-західніх та північних областях європейської СРСР стояла тепла й суха погода з температурою до 30-35° Ц. На решті території Союзу протягом 2-4 днів, а на заході України 5-7 днів, випадали зливні з вітром дощі, місцями з градом.

Площа під зерновими культурами на Україні (УРСР) в 1973 році була дуже велика. Майже 14 мільйонів гектарів займали тільки зернові та зернобобові культури. Збирати врожай вийшли на поля 140 тисяч комбайнів і жниварок, тисячі тракторів та автомашин. Жнива розпочалися першого липня в Кримській області й швидко розгорнулися по всіх південних областях України, а незабаром і по всій республіці. Перші намолоти показали високий урожай зернових. Ячмінь, що займав в Одеській області майже 100 тисяч гектарів, давав по 40-45 центнерів зерна з гектара: пшениці в цій області зібрали по 42 ц. з га. В Запорізькій області був небувалий врожай — по 50-60 центнерів з гектара озимої пшеници, в Херсонській — по 35-40. У Львівській — в багатьох господарствах — по 31-34 центнерів з гектара.

У половині другої декади липня хлібороби України косили ранні зернові культури на другому мільйонові гектарів. Не зважаючи на несприятливі умови збирання врожаю (дощ, вітри), механізатори виконували високі норми. Справжня битва за великий хліб ішла в центральних та північних областях. На важкі ділянки (зливи і вітри, хліба були скрученні та прибиті до землі) виходили з косами косарі. В третю декаду липня в західній половині України, в Білорусі, Литві, Латвії, у Центральній чорноземній та нечорноземній смугах на Середньому Поволжі й на Уралі протягом 5-8 днів випадали дощі. Рівень опадів становив 40-80 міліметрів, місцями 80-100, перевер-

шивши за декаду місячну норму. На Україні, де йшлі дощі, та в багатьох інших районах хліба вилягли та поросли бур'янами. Щоб не допустити втрат зерна, механізатори водили комбайни на першій швидкості зі зменшеним захватом мотовил. На збиранні виляглих хлібів вживали рядкові й бобові жниварки, а на дуже виляглих — косарки і ручні навіть коси. Під кінець липня на півдні України збирання хліба перейшло "пік", у центрі — до нього наближалося, на північному заході — розширювались збиральні роботи. До кінця липня скошено 8 мільйонів гектарів і понад половину з цієї площи обмолочено. Жнива зернових (крім кукурудзи) продовжувались в європейській СРСР до кінця серпня.

Хоч жнива відбувались за важких умов, хлібороби України перевиконали доведений їм згори плян продажу хліба (зерна) державі і вийшли в 1973 році на небувалий ще шпиль — один мільярд пудів. За місяць — з 24 липня по 23 серпня — плян продажу державі зерна виконали 13 областей — Дніпропетровська, Запорізька, Кримська, Донецька, Ворошиловградська, Херсонська, Закарпатська, Миколаївська, Чернігівська, Житомирська, Харківська, Львівська, Івано-Франківська. Ці області продовжували продавати хліб понад плян. Значно пізніше — з 3 по 29 вересня — виконали плян Полтавська, Київська, Сумська, Волинська та Рівненська області. Решта областей упоралась ще пізніше.

У серпні та в першій половині вересня в Білорусі, на Україні та на Північному Кавказі стояла добра погода. Очевидно, шкода, спричинена зливними дощами центральним і західнім областям України, була дуже велика, бо деякі з цих областей, спізнившись із продажем зерна, недовиконали плян з різних культур.

У приватному листі з Західної України писалось: "Внаслідок довготривалих дощів земля так розмокла, що неможливо було збирати хліб комбайнами. Жали серпами, косили косами, а барботя гнила під корчами".

Велику надію на збільшення валового збору зерна в СРСР і зокрема на Україні в 1973 році покладали на кукурудзу. Хлібороби України зобов'язалися зібрати пересічно по 35-37 центнерів зерна з гектара, тобто не менше 8 мільйонів тонн. Одеська область зобов'язалась зібрати по 50 центнерів з гектара зерна кукурудзи. На початок вересня в більшій частині України, крім північних та західніх областей, кукурудза досягла воскової стигlosti, а в низці господарств — повної. Почалося збирання качанів. До середини вересня кукурудза досягла воскової стигlosti на півночі України. В західніх областях вона досягла лише молочної стигlosti. Перші обмолоти були дуже багатонадійні. В колгоспі "Татарбунарського повстання" Одеської області на 130 гектарах зібрали по 100 центнерів зерна з гектара. Стебло кукурудзи досягло трьох метрів. У колгоспі "Україна" Хмельницької області на 260 гектарах зібрали по 103,6 центнера з гектара. Серпень —

основний місяць збирання зернових культур в СРСР. Багатий урожай зернових був не тільки на Україні. У багатьох областях РРФСР та інших республік збирави в 1973 році по 30 і більше центнерів зерна з гектара. Проте, великий урожай не той, що в полі, а той, що в коморі. Збирати врожай як слід і без втрат минулого року було важко. На широких просторах європейської території Союзу в серпні, особливо в половині місяця, переважала дощова погода. Найбільші дощі випали в центральних областях. У Москві та навколоїшніх її районах за серпень випало до 160 міліметрів опадів, що за останні 96 років траплялось лише в роках 1918 та 1953. Найбільшу шкоду врожаєві спричинив циклон, що пройшов від Чорного моря до міста Калініна. Цей циклон охопив смугу шириною до 450 кілометрів. У кінці серпня в європейській частині СРСР похолоднішало. Середньодобова температура повітря була на 3-5 ступнів нижче норми. В північних та центральних областях нечорноземної смуги та в центральних чорноземної — на 10-20 днів раніше, ніж звичайно, почалися приморозки. Отже, в наслідок надміру дощів та ранніх холедів значна частина зернових культур опинилася під загрозою. Московська "Правда" за 18 серпня вмістила тривожну статтю з закликом посилити дисципліну в боротьбі за рятування врожаю. На великих просторах нескошена пшениця вилягла і зерно промокло. На зсипні пункти зерно доставлялось з підвищеною вологістю, яка іноді досягала 49%. Не зважаючи на такий прикрай стан з погодою, великий хліб спішно збиралі.

У 1972 році Казахстан і Алтай зібрали дуже високий урожай зерна, що частково й урятував СРСР від голоду. Казахстан тоді засипав у комори державі понад один мільярд пудів, а Алтайський край понад 300 мільйонів пудів. Врожай у Казахстані в 1973 році також передбачався високий і на нього покладали великі надії. Погода в Алтайському краї була нерівна — з різними змінами температури, дощами й градом. Родючі Кулундінські степи дощ обійшов стороною. Все літо там стояла спека та лютували суховії. Тому врожай коливався від 8 до 20 центнерів з гектара. В північних областях Казахстану та в західному Сибіру в серпні переважала тепла й суха погода, що дозволяла швидко збирати зернові культури. В останні дні серпня похолоднішало і почали перепадати невеликі дощі, що трохи затримали молотіння скошених хлібів.

Жнива в СРСР проголошено всенародною справою. Хліборобам помогало населення міст-робітники, службовці, студенти і навіть війська. Промислові підприємства помогли колгоспам технікою — тракторами, автомашинами разом з водіями. По закінченні жнив у себе, колгосп допомагав сусідові збирати хліб. Помагали — район районові, область області, республіка республіці — зі своїми тракторами, комбайнами та іншою технікою. Найкращі механізатори переправлялися

залізницею та літаками в місця, де була загроза нормальному перебігові жнив.

Отже, хлібороби СРСР, особливо на Україні, гідно впорались зі жнивами в 1973 році.

За повідомленням Центрального статистичного управління (ЦСУ) СРСР від 26 січня 1974 року в СРСР зібрано в 1973 році рекордний урожай зерна — 222,5 мільйона тонн. Це на 55 мільйонів тонн більше, ніж пересічно за 1966-1970 роки. Урожайність зерна становила 17,6 центнерів з гектара, тобто на 28% більше середньорічної врожайності за минулу п'ятирічку. Валовий збір пшениці становив 109,7 мільйона тонн, кукурудзи — 13,4 млн. тонн, рижу — 1,8 мільйона тонн. В державні засіки надійшло понад 90 мільйонів тонн зерна. Валовий збір зерна в РРФСР становив 128,9 мільйона тонн, на Україні — 48,5 млн. тонн, у Казахстані — 27,7 мільйона тонн.

На Україні в 1973 році одержано на площі близько 14 мільйонів гектарів зернових культур (без кукурудзи) пересічно 28,2 центнера зерна з гектара, в тому по 31,9 центнера озимої пшениці. Дев'ять областей, або 207 районів, або 3.600 колгоспів і радгоспів зібрали з кожного гектара пересічно по 30 центнерів зерна, в тому по 34-40 ц/га пшениці. Черкаська область зібрала по 40,1 центнера з гектара пшениці на 300 тисячах гектарів. Такої високої врожайності та такого великого валового збору зерна (48,5 млн. тонн) Україна ще не мала. "Самозобов'язання" продати державі не менше одного мільярда пудів зерна перевиконано. Україна продала державі один мільярд 23 мільйонів пудів зерна (16.756 тисяч тонн), тобто на 23 мільйони пудів більше супроти зобов'язання, та перевиконала народногосподарський плян на 128 мільйонів пудів.

"Могутнім колосом України" назвав поет Микола Нагнибіда український мільярд пудів хліба, який засипано в комори республіки. Його вірш "На стіл народів" опубліковано в недавно виданому в УРСР збірнику під назвою "Український мільярд".

Деякі західні економісти вважають, що валовий збір зерна в 1973 році в СРСР (222,5 мільйона тонн) штучно збільшений наслідком надмірної вогкості зерна та його засміченості, що сталося від дощів, які утруднили в деяких районах жнива молотьбу та не дали зібрати зерно в його нормальному фізичному стані.

Проте, ці вчені визнають, що заплянована кількість зерна — 197,4 мільйона тонн — не тільки зібрано, але й плян на багато перевиконано.

Література

Ця стаття написана на основі даних, узятих з відповідних чисел (за 1972-1973-1974 рр.) часописів — *Сельская Жизнь, Правда, Известия* (Москва), *Радянська Україна* (Київ), *Свобода* (Джерсі City) та журналів — *Зерновое хозяйство и Кукуруза* (Москва).

ОГОЛОШЕННЯ

Вийшла в світ книга:

"НАШІ ІМЕННЯ, ЇХ ПОХОДЖЕННЯ ТА ЗНАЧЕННЯ."

Понад дві тисячі імень містить у собі йменник-довідник, подає до кожного кореня-імення історичний збіг, що свого часу відіграв роль в події і лишив по собі тавро-імення прийдешнім поколінням. Від кожного кореня-імення чоловічого роду виведено сім відгалужень, взято найвідповідніші для українця. Із властивою в собі пестливістю, докірливістю, указуючи на якусь прикмету (виступаючи в формі прикметникового означення), — ті слова стали особливими прізвищами української людності.

Книга коштує 40 (сорок) нім. марок; замовляти та кошти висилати на таку адресу:

Wasyl Irkiewskyj
89 Augsburg, Vogesenstr. 58
W. Germany

УВАГА!

УВАГА!

ЧИТАЧІ В ТОРОНТО
ЗАМОВЛЯЙТЕ ОПАЛОВУ ОЛИВУ
В УКРАЇНСЬКІЙ ФІРМІ

ALASKA FUEL LIMITED

425 Jane Street — Toronto 9

Нашим клієнтам бесплатно чистимо печі і гарантуємо безоплатну цілорічну обслугу печей.

НАШ ТЕЛЕФОН: 766-3040

УКРАЇНСЬКО-ЯПОНСЬКІ ВЗАЄМИНИ

ІВАНА СВІТА

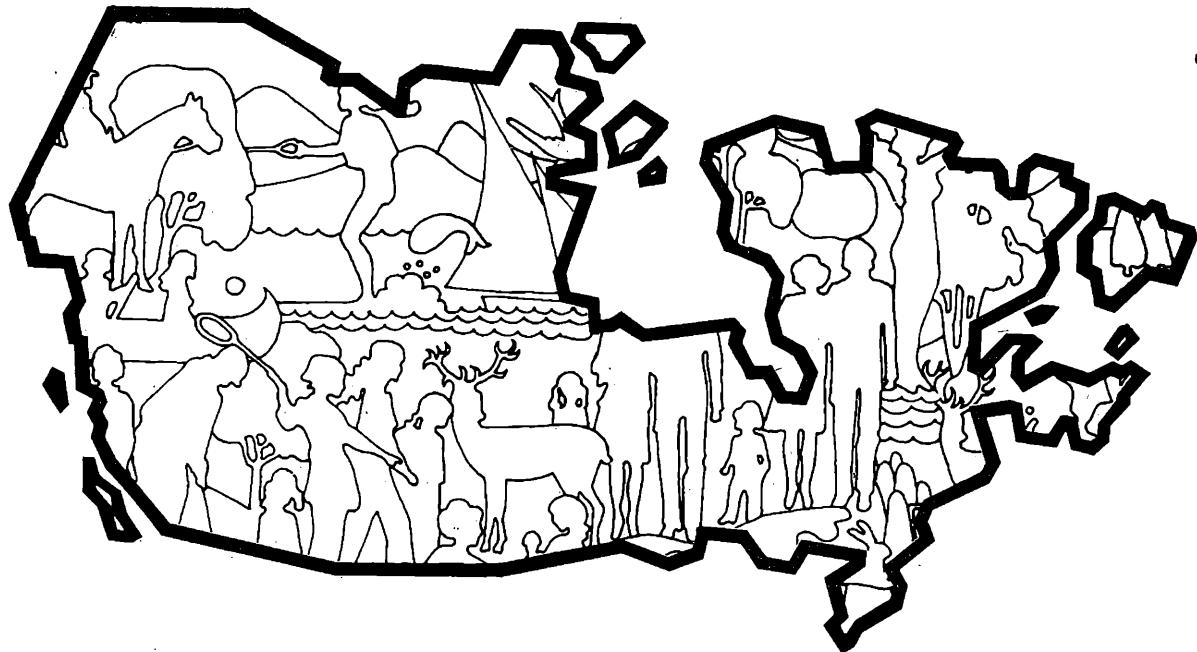
Ця книжка помагає зрозуміти ті взаємини та описує політичні події 1903-1945 р.р., на тлі яких вони розвивались, як під час останньої війни японська преса освітлювала події в Україні, зокрема в Карпатській Україні.

Книга ілюстрована, гарно оформленена, в твердій оправі.

Ціна 8 дол. Гроші слати чеком або "моней ордер"-ом на адресу:

JOHN V. SWEET

P. O. Box 113, Ansonia St.
New York, N.Y. 10023, USA

Канада, вона ваша.

Відвідайте її частину цього літа

Канада. Це земля, яку ви вважаєте за свою власну. Це земля, яку ви взяли для поколінь, що слідуватимуть після вас. Вона на вас чекає. Тепер.

Цього літа відвідайте частину Канади й самі побачте, яка це прекрасна країна — її озера та чисті річки, дикі гори, багаті ліси-парки, кипучі міста та мирні села. Пригадайте колишні дні Канади в її багатьох історичних місцевостях.

Вам навіть не потрібно подорожувати далеко від вашого порогу. Коли ви відкриєте частину Канади, ви відкриєте частину свого я. Запросіть когось з-за моря відбути разом з вами незабутні вакації.

Canadian Government
Office of Tourism

Office de tourisme
du Canada

ЛЕТИМО ДО САТУРНА, ФОТОГРАФУЄМО МЕРКУРІЯ

У квітні 1973 запущено в космос американську космічну лябараторію "Піонер 11", яка в грудні 1974 р. наблизиться до Юпітера, зафотографує його поверхню, а потім сигналами з Землі її за допомогою гравітаційних сил Юпітера її курс лету буде змінений, і вона полетить у напрямі плянети Сатурн.

Долетити "Піонер 11" до Сатурна аж у вересні 1979, тобто за $6\frac{1}{2}$ років і подасть важливі інформації про плянету Сатурн та її сателітів.

У листопаді 1973 р. друга космічна лябараторія, Марінер 10 (також американська), полетіла в космос, але в протилежному напрямі і не так далеко. 29-го березня 1974 р. ця лябараторія наблизилась до плянети Меркурій на 460 миль, передала на Землю багато фотографічних знімків, після цього полетіла в напрямі Сонця і, облетівши по орбіті навколо Сонця один раз, повернувшись назад і наблизиться ще раз до Меркурія 21 вересня цього року. На шляху до Меркурія "Піонер 11" пролітав і повз Венеру й подав детальні інформації про природу формaciй верхніх хмар Венери, а також про рух цих хмар навколо плянети.

Перші огляди фотографій з Меркурія показують, що його поверхня густо порита кратерами. Поверхню його перетинають дивного вигляду долини невідомого походження. У багатьох місцях поверхня Меркурія схожа на поверхню Місяця і Марса, але її відрізняється від них настільки, що, можливо, виявиться інша історія Меркурія. Найбільше здивувало вченых те, що Меркурій має магнетне поле з силою 1% магнетного поля Землі. Хоч це поле й слабе, воно таки сильніше, ніж поле Венери чи Марса. Науковці вважають, що земний магнетизм є результатом обертання Землі навколо своєї осі, а тому що Меркурій обертається навколо своєї осі дуже поволі, то магнетного поля не передбачали. Друга несподіванка на Меркурії — наявність атмосфери, багатої на гелій.

З усіх так званих внутрішніх плянет, тобто Меркурія, Венери, Землі і Марса, найменше знають про Меркурій. Ця плянета знаходиться найближче до Сонця (36,000,000 миль) і її трудно обсервувати. Бачити її можна з Землі або відразу після заходу Сонця, або перед сходом. Ця плянета дуже мала, деякі астрономи називають її "немовлятком", діаметр її близько 3.000 миль (діаметр Землі — близько 8.000 миль).

Найлегше уявити відносну віддалю плянет від Сонця і між ними самими, зробивши таку діяграму: припустивши, що Сонце не рухається, намалювати кульку, яка означатиме це стаціонарне Сонце. Якщо поставити точку на віддалі 5 цалів від кульки, то ця крапка буде символізувати плянету Меркурій. Наступну точку треба поставити на віддалі $8\frac{1}{2}$ цалів від кульки — і це буде Венера; точка на віддалі одного фута — наша

земля, а Марс буде точкою на віддалі $1\frac{1}{2}$ фута від Сонця.

Після цих чотирьох плянет, між 2 і 4 футами, треба поставити серію маленьких точок, які символізуватимуть астероїди — маленькі плянетки. Точка на віддалі 5 футів від кульки-Сонця буде Юпітером, а Сатурн знаходиться на віддалі аж $9\frac{1}{2}$ футів від кульки. Після Сатурна точка буде на віддалі 19 футів від Сонця — це Уран, а Нептун ще далі — на віддалі 30 футів. Недавно відкрита (1930 року) остання плянета Соняшної системи — Плутон, що знаходиться на віддалі 40 футів на діяgramі.

Оце приблизно такі відносні віддалі. Якщо до цього додати, що наша плянета (Земля), що є точкою на віддалі одного фута від кульки-Сонця, насправді знаходиться на віддалі 93.003.000 миль від Сонця, то стане ясно, чому до Сатурна (віддалі на діяграмі $9\frac{1}{2}$ футів від точки-Сонця) треба летіти понад шість років — та ще їй з величезною швидкістю.

Жовтуватий, вродливий, одне з найяскравіших небесних тіл, обведений кільцями гігант Сатурн має багато спільногого з другим гігантом, ще більшим за Сатурн і найбільшою плянетою Соняшної системи — Юпітером.

Обидві ці плянети мають малу густину порівняно з густиною Землі: густина Землі — 5.5, Юпітера — 1.34, а Сатурна — 0.68, отже він більший за воді плавав, бо густина води — 1.

Обидві ці плянети мають густу отруйну атмосферу, яка складається з водню, амонію і метану. Обидві вони обертаються дуже швидко навколо своєї осі, отже мають дуже короткі дні і ночі. Доба на Юпітері — 9 г. 50 хв., а на Сатурні — 10 г. 14 хв.

Через швидке обертання ці дві плянети мають сплющені полюси й випуклі екватори. Обидві вони мають атмосферні шари, які рухаються з різними швидкостями в різних зонах. Обидві мають багато сателітів: Юпітер — 12, а Сатурн — 10. Обидві мають по одному (чи може й більше) сателітів, які рухаються по орбіті в напрямі, протилежному до напряму обертання плянети навколо своєї осі. Найбільший сателіт Сатурна — Титан, шостий по віддалі від плянети, рухається навколо Сатурна з періодом 15 наших діб і має обсяг приблизно такий, як плянета Меркурій. Сам досить масивний, далекий від Сонця, а тому може утримувати атмосферу, а обсервуванням виявлено, що в його спектрі є метан.

Нарешті, кожна з цих двох плянет має одну з ознак, яких не мають інші плянети Соняшної системи. Юпітер — має таємну червону пляму, а Сатурн — систему кілець, якої вчені дісі не бачили ніде в світі. Ця система вражає обсерватора своєю красою, вона складається з трох широких поясів із маленьких, покритих льодом частинок. Ширина поясів від 10.000 до 16.000 миль

ОТ ТАК "ПОЯСНИЛИ"

У "Свободі" з 27 березня ц.р. редакція цієї газети, нарешті, "пояснила", чому вона уперто вживає русизмів "совет", "советський", а не українських слів "рада", "радянський". Це вона зробила в примітці до доброї статті д-ра Івана Лозинського "Міжнародно-правна особовість України", виправдуючись перед читачами, мовляв, "окреслення "Українська Радянська Соціалістична Республіка" залишаємо в цій статті на виразне побажання автора". А далі й "пояснила", чому вона взагалі вживає "совет", "советський". Але як це вона "пояснила"! У незграбно побудованій однореченневій примітці фактично подано два логічно не пов'язаних між собою пояснення: а) "хоча "Свобода" з політичних міркувань користується назвою УССР...", мавши на увазі, що слово і поняття та система "совет" є російського походження і б) як таке (?) стало міжнародним".

З цих двох "пояснень" відповідає дійсності тільки пояснення, наведене під літерою "а", бо тільки через це переважна більшість нашої еміграції вживає не лише слів "совет", "советський", а й інших "радянізмів", як от "большевик" (замість "більшовик"), "колхоз" (не "колгосп"), аж

і, — як припускають учені, лише кількацалевої товщини.

Діаметр Сатурна 74.000 миль, маса його в 95 разів більша за масу Землі, але менша за масу Юпітера (30% маси Юпітера). Через те що Сатурн далі від Сонця, ніж Юпітер, його атмосфера холодніша і більше має в собі амонію в заморожений кристаличній формі.

Плянета Сатурн окутана темними й світлими хмарами, крізь які не можна бачити її поверхні. Виміри температури показують рівень до — 250° Ф.

Сатурн подібний не тільки до Юпітера, а й до інших гіантських плянет — Урана і Нептуна. Усі ці плянети подібні одна до одної, але дуже відрізняються від так званих внутрішніх плянет — Венери, Землі і Марса (про Меркурій ще мало відомо).

Всі вони мають отруйну атмосферу, що складається з амонію й метану, під атмосферою товстий шар водню, іще глибше — товсті шари льоду, а в центрі — скелясте ядро. Холод на всіх цих плянетах нестерпний.

Умови для життя на цих темних, далеких і покищо недоступних плянетах неможливі.

Остання плянета — Плутон, вона мала розміром, діаметр її — тільки половина земного. Плутон обходить навколо Сонця раз за 248 наших років. Досі ще мало зібрано даних про цю плянету.

Учені сподіваються, що космічна лабораторія, яка летить у напрямі Сатурна, постачить її інформації про сателітів цієї плянети, які трудно обсервувати з Землі, а заразом і ще інші інформації, якими, можливо, буде покладено початок новій ері у вивчені цих таємничих небесних тіл.

до "рубля" включно (в однині пишуть "рубель!"). Не так давно я сконстатував це в своїй статті "Українська мова "Голосу Америки", що була надрукована в збірнику "Вільна Україна", ч. 65-66 за 1971-1972 р. Цю статтю я найперше надіслав був до "Свободи", але вона, на жаль, її не надрукувала. Тоді я надіслав цю статтю до газ. "Новий шлях", але й там її забраковано. Не вподобалась вона й редакції журналу "Український самостійник". Отож мені треба було цілій рік пересилати цю статтю до різних редакцій, аж поки її не надруковано у "Вільній Україні". Хоч у цій статті я відзначав багато всяких помилок, що були тоді в українській мові "Голосу Америки", але згадані газети й журнал відмовилися, мабуть, її надрукувати через моє засудження занечищень української мови отими "совет", "советський". Такий здогад може підказувати той факт, що працівники "Голосу Америки" після появи моєї статті виправили більшість із згаданих у моїй статті помилок (і тепер їхня мова, може, навіть краща, ніж мова радіо "Київ"), але вони й далі уперто вживають русизми "совет", "советський", дарма що вже знають, що це "дико звучить для слухачів на Україні", як я писав в отій своїй статті. Немає сумніву, що працівники українського відділу в "Голосі Америки" керуються тим міркуванням, що його висловлено в поясненні редакції "Свободи" під літерою "а". Але ті й ті, очевидчаки, не здають собі справи з того, що, пишучи й говорячи дуже часто про русифікацію української мови на Україні, вони водночас самі русифікують нашу мову т.зв. "радянізмами"-русицизмами (плус іще русицизми з галицького "язичія", що їх давно засудив І. Огієнко в своєму недавно перевиданому слівнику).

Щодо "пояснення", поданого в мене під літерою "б", то це вже просто скандал для патріотичної вільної української еміграції. Поперше, і в цьому маленькому уривкові з речення маємо "логічну" нісенітницю (я відзначив це знаком питання), бож у ньому сказано, що слово "совет" "як таке (тобто через те, що воно російське) стало міжнародним". А подруге, виходить, що й "Свобода" з огляду на таку його, цього слова, значність його уживає. Як я відзначив вище, ще не так, не внаслідок цього вона його вживає, і це сказано в поясненні під літерою "а". А в своїй статті я писав про це так: "У вживанні цих русицизмів українська еміграція керується нелюбов'ю до "радянського" режиму, а не мовними міркуваннями".

А крім того, вшановуючи слово "совет" такою всесвітньою значністю, редакція "Свободи" приєднується до І. Білодіда, який теж козиряє найчастіше цим "інтернаціоналізмом", коли доказує "світову вагу" російської мови.

А от українці на Україні й поляки в Польщі не вживають цього "інтернаціоналізму"! І це хоч трохи "підриве" "світову вагу" російського мовного імперіялізму...

В. ЧАПЛЕНКО

У ПЕРШУ РІЧНИЦЮ СМЕРТИ ГАЛИНИ В'ЮН

Для вшанування першої річниці смерти св. п. Г. І. В'юн 30-го грудня 1973 року була відслужена панахида по Покійній у катедрі св. Володимира в м. Чікаго, США. Панахиду відслужив настоятель собору протопресвітер Ф. Білецький; уявив активну участь у панахиді 77-ий відділ СУА ім. Алли Горської. Покійна Галина Іванівна була основоположницею і першою головою цього відділу. Крім членів відділу, на панахиду прийшло

багато друзів і прихильників Покійної.

Після панахиди чоловік Покійної та син з родиною запросили управу СУА та більчих друзів на помінальний обід по Покійній.

Під час обіду друзі Покійної виступали з короткими промовами, висловлювали співчуття родині та підкреслювали відданість і здібності Покійної в громадській праці.

При цій нагоді інж. В. Ростун у короткому слові пригадав присутнім про улюблenu українську пресу Галини Іванівни — "Українські вісті", "Українське православне слово" та "Нові дні", на яку (пресу) присутні склали 91.00 долар. Цю суму розподілено так: "УВ" — 41.00, "УПС" — 25.00 і "НД" — 25.00 доларів.

Список жертводавців: по 10.00 дол. — Ростун В., Косогор В., Петренко Тамара, Дячук А., Бражник В.; по 5.00 дол. — Доманчук-Баран К., Дубовик С., В'юн Я., паніматка Білецька Н., Мазяр Л., Квітка А., Камів В.; по 1.00 дол. — Маланчук В.

В. КОСОГОР

З ВІСТЕЙ ОУК У ВІННІПЕГУ

Український тиждень в Осередку української культури. Останній тиждень січня проголосив мер Вінніпегу "Українським тижнем". Українські організації по-різному відзначали ці дні. В Осередку відбувалася виставка під назвою "Україна 1917-1921". В експозиції були експонати Українського військово-історичного музею.

Виставку відвідало понад 1.500 дітей, які приїздили організовано з різних державних шкіл Вінніпегу, Вайти, Гімлі, Босежуру та ін. околиць Вінніпегу. Вечорами від 6 до 9 год. відвідувачі виставки мали можливість слухати концерти симфонічної оркестри київського радіо та львівської філармонії з магнітофонних записів, а давала до них пояснення піяністка Люба Жук з Монреалю. У програмі концерту твори таких композиторів, як М. Вериківський, Б. Лятошинський, Л. Ревуцький, А. Штогаренко, С. Людкевич, М. Скорик, В. Рибальченко, В. Гомоляк, М. Дремлюга.

Лекції в державних школах Вінніпегу. ОУКО розгорнув у державних школах Вінніпегу читання лекцій з історії українців у Канаді та української культури. Всі лекції ілюстровані діяпозитивами. Заявок з різних шкіл і різних українських та неукраїнських організацій на ці виклади так багато, що ОУКО, маючи обмежену кількість працівників, може лише частково задоволити зацікавлених познайомитися з минулим українців у Канаді та їхньою культурою.

Упродовж останніх чотирьох місяців ОУКО мав 18 викладів про різдвяні звичаї, 34 виклади про перших поселенців у Канаді, 9 викладів про писанки, 4 виклади про Україну 1916-1921 р., 2 виклади про український традиційний хліб. Звичайно після прослухання лекції вчителі приводять школярів оглянути музей, картинну галерею та бібліотеку ОУКО.

Лекції прослухали понад 2.000 дітей різного віку й різних національностей.

ФАБРИКА-УНІВЕРСАЛ

Повністю завершено будівництво Рівенської експериментальної фабрики нетканих матеріалів. На кінець п'ятирічки підприємство випускатиме 20 мільйонів квадратних метрів матеріалів на рік.

Поліська новобудова — перше в країні виробництво з таким широким асортиментом: від технічної серветки до чудових костюмних, меблево-декоративних і гардинових матеріалів. Тут не тільки виробляють продукцію найрізноманітнішого призначення, але і створюють технологію нових видів нетканих матеріалів для масового виробництва.

Більшу частину машин і механізмів, встановлених на фабриці, одержано з Чехо-Словаччини, НДР, Болгарії. Продуктивність першоклясного устаткування в десятки і навіть сотні разів вища від ткацького. Воно дає змогу вперше у вітчизняній практиці повністю використовувати всі види натуральних і синтетичних волокон.

Ч И Т А Ч И П И Щ У Т Ъ

Високоповажаний Пане Редакторе!

У понеділок 18. 3. 74. я зайшов до моого старого друга — Семена Романовича Булавки, який мене зустрів словами: "От і добре, що прийшли, маю для Вас цікаву вістку — ось лютневий номер журнала "Нові дні", тут згадують ваш лист"...

З приводу моого листа Ви вмістили урочисту обіцянку розшукати той цікавий збірник "Полтавщина", надрукований у Полтаві в 1926-1927 роках. Дуже й дуже вдячний Вам, п. Редакторе, що ви вмістили в журналі той мій лист.

Окрема і велика подяка Вам за травневий майбутній номер журнала "Нові дні", в якому буде багато матеріалу про славну, зелену Полтаву, а головне, що на обкладинці майбутнього травневого номера буде надрукований герб міста Полтави (1648-1802 р.р.).

Мені сумно, що я не отримую листів від нашого відомого історика та геральдиста доктора Романа Климкевича, який тепер проживає на Флориді.

Він написав мені тільки один невеликий лист, у якому в 1971 році подав мені той короткий опис герба міста Полтави (1648-1802 р.р.) і обіцяв прислати малюнок того герба. Але так і до цього часу нема листів від нього.

Написав я йому чотири листи, але чомусь мовчанка. Мабуть, він хворий...

Написав я листа до нашого славного маляра і славного графіка (друга Нарбута) — до пана Роберта Лісовського, щоб він намалював той цікавий герб за моїм описом. Але відповіді не одержав...

Наше стародавнє місто Полтава було засноване в ті часи, коли був заснований Гелон (Більське городище), що коло Опішні.

У стародавні часи, 2.000—3.000 років тому, через Полтаву протікало аж 6 річок, тут же й річка Коломак впадала у Ворсклю. Місто Полтава лежить на перехресті двох важливих доріг: одна велика дорога йде з півночі на південь, а друга зі сходу на захід.

На протязі декількох тисяч років це багатостраждане місто часто знищували мандрівні народи.

Тому й той старий міський герб Полтави говорить про постійну напруженість і постійне чекання на ворожі напади.

Вам, високоповажаний Пане Редакторе, за той майбутній травневий номер журнала "Нові дні" — з кольоровою обкладинкою, хочу і я внести свою пенсіонерську лепту для покриття витрат на друкування того старого полтавського міського герба — пересилаю на адресу журнала мої 4 фунти.

Я думаю, що зараз по всьому світу на еміграції проживає якихось 3.000—4.000 душ із самої Пол-

тави та, крім того, приблизно 80.000—100.000 з Полтавщини. Якби кожен з них емігрантів, що походять з тої славної Полтавщини дав тільки по одному долярові, то на ті скромні пожертвування можна б було зробити гарний урочистий 800-річний ювілей старої, загадкової Полтави-Льтави-Олтави... Але сучасні еміграційні полтавці хитрі: почули про той 800-річний ювілей Полтави — і поховались, як жаби у Ворсклі...

Передайте від мене привіт моєму знайомому полтавцеві панові Іванові Вацеві, який народився і проживав на Підманастирській вулиці. Прохаю Вас, якщо це можливе, в тому травневому номері журнала згадати про тих 10-20 культурних полтавців, які померли на еміграції в 1943-1973 роках. У далекій Австралії проживає відомий Вам полтавець Нитченко, який там зробив багато для вшанування 800-річчя славної Полтави. У Радянському Союзі "пошта СССР" — випустить у червні місяці гарну поштову марку на 10 копійок, присвячену 800-річчю зеленої і колись романтичної Полтави... Будуть ще до того випущені різні пам'яткові коверти, ювілейні листівки, жетони та різні сувеніри.

Бажаю Вам кріпкого здоров'я та енергії.

З широю пошаною —

праправнук
Варфоломія КОТЛЯРЕВСЬКОГО

Вельмишановний пане Кислиця!

Прочитавши "Нові дні" за лютий ц.р. (це число мені особливо сподобалося), я запалилася бажанням допомогти "Новим дням" видати травневе число з гербом Полтави — як слід. Не мавши зможи вислати більшу суму (недуга, шпиталь, лікарі, а ще — "чудова система" розраховуватись із податками в квітні...), я знайшла спільну мову з батьком своїм — і от маєте долучені два чеки.

Надіюсь, що не лише полтавчани поможуть, а й усі читачі.

Я в Полтаві ніколи не була, але малою часто їздila з батьками по Полтавщині, була в Яресках, Шишаках, Переїзі, в Диканьці та інших мальовничих місцях Полтавщини. Ці місцевості й досі зберігаються у моїй пам'яті, і досі бувають матеріалом для українських тем у моїх картинах. Маю цікаві спогади, зв'язані з кожною подорожню на Полтавщину...

Щиро вітаю Вас та бажаю всього найкращого
Катерина РОСАНДІЧ (Кричевська)

Вш. пані Росандіч, хоч Ви й не Наталка і не Полтавка, але одна з перших живих і щиріх душ, що ділом відгукнулися на наш натяк — у зв'язку з наміром нашим дати кольорову обкладинку "Нових днів", присвячених 800-літтю славної

Полтави. За це Вам — і подяка найсердечніша, за це й Ви нам особливо подобаєтесь — із батеньком своїм разом. Кричевські, як бачимо, лішаються Кричевськими. Як же їх не цінити й не шанувати! Нехай же полтавці будуть вдячні Вам і наслідують Ваш приклад. Щоб ми з Вами згодом могли сказати — і полтавці славні, як Полтава славна.

А спогади про Полтавщину і картини — прішліт нам до "Н. днів".

Д. К.

Шановна Редакціє і всі трударі "Нових днів"!

Цим листом до Вас маю висловити кілька думок.

1) У зв'язку з Комітетом для випуску книги — спадщини й листування нашого незабутнього Петра Кузьмовича Волиняка. На бажання Комітету, п. І. Олексюк хотів призначити мене уповноваженим на місто Садбері й околиці. У цій справі маю від нього аж два листи. Шкодую, що я від природи не вдався дуже лагідним й не маю великого хисту відповідно підійти до кожної персони (а вони, ті персони, — закам'янілі, тверді!)... Так ото я, не довго думавши, зобов'язався дати від себе СТО долярів на те наше видання, що й виконую (чек отриманий — ред.).

Знаєте добре, що гроші ті зароблені чесним трудом — кайлом у шахті шляхетних металів. А тепер знайте Ви і всі мої землячки, як я їх зложив: на пораду нашого панотця Дем'яна Свириденка — у піст постити, не пити й не курити...

Моє побажання: моя допомога нехай піде на тих людей, що хотітимуть купити книгу Волинякової писаної спадщини, але не матимуть за що. (А це примітка — дайте її в куточку: Якби, не дай того Боже, не пощастило Вам видати ту книгу — заходжувався ж і Петро Кузьмович видати збірку Мих. Ситника, а вийшов "Собор" О. Гончара, розходилася була й "Молода Україна" видати Ситникову збірку, а породила "Грань").

2) А тепер звертаюся до сотень і тисяч моїх приятелів і так добре знайомих земляків — по всьому білому світу розкиданих: я ж вас мав пів Німеччини і Бельгії. Читали ми всі "Українські вісті" з Н. Ульму, тішилися кожною книжкою нашого дорогого Івана Павловича, впивалися його ідеями, мріяли, клялися. А ось тепер не бачу вас і ваших прізвищ серед тих, що підтримують пожертвами "Українські вісті", "Нові дні" чи "Молоду Україну". Часом думаю собі: може, лукава доля занесла вас до т. зв. націоналістів?... Так маю й їхню пресу — не бачу вас і там. Бож і це не було б найгірше, якби ви там були. Повірте — шукав я вас, нехай мені Бог простить, і в "Н. Р. Слові". Так вас і там нема. Не вірю, що вас так скоро "шляг трафів". Ну, де ж ви є і що ви робите?!

Хібащо сказати словами моєї найдорожчої землячки Докії Кузьмівни Гуменної: істе по-пансько-му, робите по-кінському, спіте по-собачому, а думаете... (не знаю, не знаю — як). Пораджу

всім вам, мої "невидимі" земляки й землячки: підійті десь, розпитайте, розшукуйте (знаю вже, що ви не купите) книжку Д. К. Гуменної "Хрештатий яр" — там є що читати: можливо, що це вас пробудить від сну і обростання... Вже й самим тим ви вшануєте її 70-ліття від народження і 50-річчя літературної діяльності.

3) А Вам, моя найближча і найдорожча Землячко — Докіє Кузьмівно, найменше ще сто років витримати, щоб Ви мали час повишукувати все наше народне коріння за всі вдікриті Вашому зорові СІМ тисяч років та показати на світ Божий усе-все те зілля й зіллячко, що на ньому (корінні) зросло (і єсть по-панському...). З народи Вашого 70-ліття і 50-річчя — щастя Вам, Боже, добре жити і на українській літературній ниві трудитися!

МИКОЛА, Ваш земляк з-під Боярки,
а насправді Будаївки

4) Знову до редакції: не можу заспокоїтись, не знаючи, чому Ви в "Н. дніях" пишете Монреаль, Садбері... Переглянув я всю нашу пресу, отже й "Українські вісті", (Н. Ульм), "Молоду Україну" та ще деякі видання — і вони так не пишуть. Тільки ж, ради Бога, не подумайте нічого лихого про мене і не прирівняйте мене до п. С. Мокрія з Вінницегу, якому батько шапки не купив.

З пошаною і широ Ваш

Микола Григорович ІЩЕНКО
Sudbury, Ontario

За Ваші щирі слова, Миколо Григоровичу, спасибі. Як голова згаданого в Вашому листі Комітету, я пораджу п. І. Олексюкові, секретареві Комітету, якнайширше практикувати надалі такі "невдалі" спроби призначити уповноважених... Тоді не тільки книгу Волинякової спадщини видамо, а й обділмо нею всіх, хто не матиме змоги її купити.

А Ваші приятелі-земляки, що десь по світу ходять у шапках-невидимках, нехай самі за себе відповідять Вам. Навіть і через наш журнал. А найкраще — у зв'язку з 800-літтям Полтави... Не всі ж вони у таку річку, як Ворскло, чи Ваша найближча Рось, повсакували-поховалися.

Щодо слів Монреаль, Садбері та под. Відповідь дуже проста: у всіх словниках, які нас усіх однаково зобов'язують, — тільки так пишуться ці слова. Монреаль — за французькою вимовою, а Садбері — за англійською. Невже це зле чи неправильно? Коли якісь видання цього не дотримуються, запитайте їх редакторів, чому вони порушують норми нашого правопису. Навіть і тоді, якби це було всім нам не до шмиги, то краще мати один поганий правопис, ніж стільки правописів, скільки газет та журналів.

Ще і ще раз спасибі Вам, дорогий Миколо Григоровичу, за Ваше шляхетне діло. Нехай почують і зрозуміють Вас усі, хто прочитає Вашого листа до нас.

З пошаною — Ваш Д. КИСЛИЦЯ

ШКІЛЬНІ ПІДРУЧНИКИ

для всіх українських шкіл на еміграції:

1. Л. Деполович

БУКАР

Десяте видання

Ціна: у Канаді і США — 1.50 дол.
в Англії — 55 шіл., в Австралії — 1.50 дол.

2. Петро Волиняк

КІЇВ

Читанка для 3-ої класи

Четверте видання

Ціна: у Канаді і США — 1.50 дол.
в Англії — 55 шіл., в Австралії — 1.40 дол.

3. Петро Волиняк

ЛАНИ

Читанка для 4-ої класи

Четверте видання

Ціна: у Канаді і США — 1.50 дол.
в Англії — 55 шіл., в Австралії — 1.40 дол.

4. Петро Волиняк

ДНІПРО

Видання друге

Підручник з історії української літератури
і хрестоматія

Єдиний на еміграції підручник такого типу
Книжка ілюстрована

Ціна: у Канаді і США — 2.00 дол.
в Англії — 75 шіл., в Австралії — 1.80 дол.

5. Петро Волиняк

ЗАПОРІЖЖЯ

Читанка для 5-ої класи

У цій книжці багато історичних оповідань
Ціна: у Канаді і США — 1.80 дол.
в Англії — 75 шіл., в Австралії — 1.60 дол.

6. Петро Волиняк

ФІЗИЧНА ГЕОГРАФІЯ УКРАЇНИ

Друге видання

У книжці багато ілюстрацій, карт тощо
Ціна: у Канаді і США — 2.00 дол.
в Англії — 75 шіл., в Австралії — 1.80 дол.

7. Дмитро Кислиця

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, Ч. 1

Фонетика й морфологія

Шосте видання

Ціна: у Канаді, США і Австралії — 2.75 дол.,
в Англії — 100 шіл.

8. Дмитро Кислиця

ГРАМАТИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ, Ч. 2

Синтакса. Третє видання. Ціна \$2.50

Замовляти в "Нових дніях". Школам і книгарням та церковним громадам — знижка.

КУПІТЬ ЦІ КНИЖКИ!

М. Ю. Брайчевський, "ПРИЄДНАННЯ ЧИ ВОЗ-
З'ЄДНАННЯ, критичні зауваги з приводу од-
нієї концепції".

Книжка написана сучасним українським
радянським істориком. — Ціна: 2.00 дол.

Іван П. Багряний, "ЛЮДИНА БІЖИТЬ НАД
ПРИВОЮ". — Ціна: 6.00 дол.

Іван П. Багряний, "ТАК ТРИМАТИ".
Ціна: 3.50 дол.

Володимир Винниченко, "СЛОВО ЗА ТОБОЮ,
СТАЛІНЕ". — Ціна: 8 дол.

В. Винниченко, "НА ТОЙ БІК" — повість.
Ціна: 3.00 дол.

LOOK COMRADE — THE PEOPLE ARE
LAUGHING...

Підрядянський гумор зібрав і видав
Іван Коляска. — Ціна: 2.50 дол.

А. Юріняк, КАМІКАДЗЕ ПАДАЄ САМ,
оповідання й фейлетони, 184 стор.,
звичайна обкладинка. — Ціна 4.00 дол.

М. Л. Подвєзько, УКРАЇНСЬКО-АНГЛІЙ-
СЬКИЙ СЛОВНИК, тверда обкладинка,
блізько 60 тисяч слів. — Ціна: 7.50 дол.

М. Л. Подвєзько, АНГЛО-УКРАЇНСЬКИЙ
СЛОВНИК, тверда обкладинка,
блізько 50 тисяч слів. — Ціна: 7.50 дол.

Василь І. Гришко, "ТРЕТЬЯ СИЛА, ТРЕТЬІЙ
ШЛЯХ, ТРЕТЬЯ РЕВОЛЮЦІЯ". — Ціна: 1.50 дол.

Василь Іванис, "ДО ПРОБЛЕМИ ҚАВҚАЗУ".
Ціна: 0.70 дол.

Олена Курило, "УВАГИ ДО СУЧASНОЇ УКРА-
ЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ МОВИ".
Ціна: 2.00 дол.

Андрій Бендеренко, "Слово в дискусії якої не
було (замість аналізи дивних потягнень
пп. М. Лівицького та М. Степаненка)".
Ціна: 1 дол.

Анатолій Юріняк, "ЗАСОБИ І СПОСОБИ ПО-
ЕТИЧНОГО ВИСЛОВУ". — Ціна: 1.00 дол.

Петро Карпенко-Криниця, "ІНДІАНСЬКІ БАЛЯ-
ДИ". — Ціна: 2.00 дол.

Олександер Солженицин, "НОВЕЛІВСЬКА ЛЕК-
ЦІЯ З ЛІТЕРАТУРИ". — Ціна: 0.50 дол.

Книжки замовляти в адміністрації
"Нових Днів".

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
If not delivered please return to:
N O W I D N !
28 Northcliffe Blvd.
TORONTO, ONT., CANADA
M6H 3H1

"УКРАЇНСЬКА КНИГА"

ДВАНАДЦЯТЬ МІСЯЦІВ. 1974 р. Настільна книга-календар для дітей. "Веселка", Київ, 1973, стор. 188. — Ціна \$2.85	
Жолтовський П. М. ХУДОЖНЕ ЛИТТЯ НА УКРАЇНІ. 14-18 ст. "Наукова думка", Київ, 1973, стор. 130.	4.20
Іваненко Оксана. МАРІЯ. Роман. Про життя видатної української письменниці Марка Вовчка — Марії Олександровні Маркович. — Зі сторінок книги постає незвичайна жінка 60 рр. минулого століття, її дружба з передовими людьми того часу, її близкучий успіх у літературі, складна особиста доля, трагічна любов. — Радянський письменник, Київ, 1973, стор. 655.	3.00
ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ. Навчальний посібник з історії педагогіки для викладачів. "Вища школа", Київ, 1973, стор. 440.	3.10
Карпенко Ю. О. ТОПОНІМІЯ БУКОВИНИ. У книзі досліджується історія буковинських топонімів-назв поселень та річок. "Наук. думка", Київ, 1973, ст. 236,	3.35
Кархут В. В. ЛІКИ НАВКОЛО НАС. Книга розповідає про найпоширеніші у медичній практиці лікарські рослини, дає опис кожного виду, рекомендує способи обробки, зберігання та застосування їх.	
Подано календар збирання лікарських рослин. Книга ілюстрована 152 коліоровими малюнками. — "Здоров'я", Київ, 1973, стор. 446.	5.50
A. Конан Дойл. ОПОВІДАННЯ ПРО ШЕРЛОКА ХОЛМСА. "Веселка", Київ, 1973, стор. 111.	0.70
МАТЕРІЯЛИ З АНТРОПОЛОГІЇ УКРАЇНИ. Випуск 7, 1973. "Наук. думка", Київ, стор. 86.	2.20
РІК - 72. Літературно-критичний огляд. "Дніпро", Київ, 1973, стор. 270.	2.75
ПСИХОЛОГІЯ ПРОГРАМОВОГО НАВЧАННЯ. "Радянська Школа", Київ, 1973, стор. 114.	0.90
Телегін Д. Я. СЕРЕДНЬОСТОГІВСЬКА КУЛЬТУРА ЕПОХИ МІДІ. — У монографії розглядаються питання матеріальної і духовної культури племен, поселення і могильники яких виявлено в Подніпров'ї, на Сіверському Дінці та в Нижньому Подонні. "Наукова думка", Київ, 1973, стор. 162.	2.75
Леся Українка. ЛІСОВА ПІСНЯ. Драма-феєрія в трьох діях. "Дніпро", 1973, стор. 102.	1.80

УВАГА! До замовлення на \$1.00 (одного долара) просимо прислати 20 центів у Канаді і США на поштову оплату.

UKRAINSKA KNYHA

1162 Dundas Street West, Toronto 3, Ontario, Canada
Tel.: 532-8928